

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vlastenecký výchovná tendence v tzv. pražských prózách Karoliny Světlé
Bronislava Houdková

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bronislava HOUDKOVÁ**
Osobní číslo: **H08397**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**
Název tématu: **Vlasteneckyvýchovná tendence v tzv. pražských prózách
Karoliny Světlé**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce bude zaměřena na tři hlavní otázky. Nejprve studentka zařadí tzv. pražské prózy Karoliny Světlé do kontextu spisovatelčiny literární pozůstalosti. Poté vymezí pojem vlasteneckyvýchovná tendence na pozadí vývoje české literatury 19. století. V hlavní části práce se pokusí interpretovat zasazení projevů vlastenecky výchovné tendence do celkové významové výstavby tzv. pražských próz Karoliny Světlé.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ŠPIČÁK, Josef. Karolina Světlá, Melantich, Praha 1980. **MACURA, Vladimír.** Znamení zrodu, H-H, Jinočany 1995. **ŠALDA, F. X.** Duše a dílo, Praha 1973. **NOVÁK, Arne.** Česká literatura a národní tradice, Blok, Brno 1995. **ŘEPKOVÁ, Marie.** Vypravěčské umění Karolíny Světlé. Severočeské nakladatelství v Ústí nad Labem 1977. **OTRUBA, Mojmír.** ve směru od reality do literatury. In M. O. Znaky a hodnoty. ČS, Praha 1994.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst.

1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. června 2011

Bronislava Houdková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu práce PhDr. Ivu Říhovi, Ph.D. za čas, jenž mi při psaní práce věnoval, stejně tak i za jeho pomoc a rady, které se pro mě staly velmi přínosnými.

Zvláštní poděkování patří Mgr. Věře Křížové, Zuzaně Junkové, Kateřině Vlčkové, Pavle Hartmanové, Markétě Brychtové, Jakubovi Šťastnému a Zuzaně Osowské.

Anotace

Práce s názvem „Vlasteneckovýchovná tendence v tzv. pražských prózách Karoliny Světlé“ se zabývá rozbory pražských románů spisovatelky Karoliny Světlé. Prostřednictvím jejich analýzy a následné interpretace zkoumá projevy této tendence ve spisovatelčině díle. Cílem práce je popsat a interpretovat umělecké prostředky užívané k naplnění vlasteneckovýchovné tendence v české próze druhé poloviny 19. století.

Klíčová slova

Česká literatura 19. století, Karolina Světlá, pražské romány, vlasteneckovýchovná tendence

Title

Patriotic and educational tendencies in Prague prose by Karolina Světlá

Annotation

The Bachelor thesis is called “Patriotic and educational tendencies in Prague prose by Karolina Světlá” and it deals with the analysis of Prague novels from the writer Karolina Světlá. Thanks to their analysis and the following interpretation they examine speeches of these tendencies in the author’s works. The objective is to describe and interpret artistic means used to fulfill patriotic and educational tendencies in Czech prose in the second part of the 19th century.

Keyword

Czech literature of the 19th century, Karolina Světlá, Prague novels, patriotic and educational tendencies

Obsah

Úvod	1
1. Literární dílo Karoliny Světlé	3
1. 1. Základní rozdělení díla Karoliny Světlé	3
1. 1. 1. Ještědská próza	4
1. 1. 2. Staropražská próza	5
1. 1. 3. Salonní novely	6
1. 1. 4. Časové ohlasy	8
1. 1. 5. Memoárová próza, úvahy a korespondence	10
1. 2. Vývojové fáze tvorby Karoliny Světlé	11
1. 2. 1. Období let 1858 - 1866	11
1. 2. 2. Období let 1867 - 1878	12
1. 2. 3. Období let 1878 – ukončení	13
2. Karolina Světlá a vlastenectví	14
2. 1. Dětství	14
2. 2. Literatura jako výchovný prvek	15
2. 3. Vzdělání	16
2. 4. Petr Mužák a probuzení vlasteneckého cítění	16
2. 5. Veřejný život Karoliny Světlé	17
2. 6. Co úkolem básníka a Několik slov o významu literatury	17
3. Literárněhistorický kontext doby	18
3. 1. Literární scéna v 50. letech	18
3. 2. Májovci	19
3. 3. Projevy vlasteneckévýchovné tendence v literatuře	21
3. 3. 1. Vývoj prózy v době národního obrození	21
3. 3. 2. J. K. Tyl a jeho nový literární program	22
3. 3. 3. Časopis Květy jako šířitel národního uvědomění	23
3. 3. 4. Tylova vlasteneckévýchovná povídka	24
3. 3. 5. Vstup Světlé na pole literatury	25
4. Obraz Prahy v literárních dílech 19. století	26
4. 1. Obraz Prahy v době 30. a 40. let	26
4. 2. Pojetí prostoru v českém románu na přelomu století	28
4. 3. Obraz Prahy v díle Karoliny Světlé	29

5. Konkrétní projevy vlasteneckovýchové tendence v pražských prózách K. Světlé ...	30
5. 1. Typ prostého venkovského člověka jako nositel vlasteneckovýchové tendence ...	31
5. 1. 1. Na úsvitě	31
5. 1. 2. Pán a sluha	34
5. 1. 3. Na košátkách	36
5. 2. Milostný motiv jako nositel vlasteneckovýchové tendence	37
5. 2. 1. První Češka	37
5. 2. 2. Poslední paní Hlohovská	40
5. 2. 3. Bludička	43
5. 2. 4. Z ovzduší barikád	45
5. 2. 5. Tři chvíle	46
5. 2. 6. Mlha	48
5. 2. 7. Jitřenka	49
5. 2. 8. Láska k básníkovi	51
Závěr	54
Použitá literatura	56
Summary	58

Úvod

Cílem bakalářské práce je prozkoumat vlasteneckývýchovnou tendenci v tzv. pražských prózách z literární pozůstalosti Karoliny Světlé. Základem této práce je analýza podpořená odkazy na konkrétní prozaická díla a následná interpretace uměleckých prostředků, které Světlá užívá k naplnění vlasteneckývýchovné tendence.

Motivací ke zvolení daného tématu bakalářské práce byl nejen osobní zájem o spisovatelku Karolinu Světlou a její literární činnost, ale také potřeba přispět ke zkoumání tzv. pražské prózy, která je o mnoho méně zmapována než její prózy s ještědskou tematikou. Protože pražská próza je velice rozsáhlá, bakalářská práce je zaměřená pouze na díla, ve kterých je čtenáři nějakým určitým způsobem podávána láska k národu a vlasti. Jedná se o romány *První Češka*, *Na úsvitě*, *Jitřenka*, *Poslední paní Hlohovská* a *Láska k básníkovi*. Povídková tvorba je zde zastoupena *Ohlasy roku 1848*, který zahrnuje pět povídek – *Z ovzduší barikád*, *Tři chvíle*, *Bludička*, *Pán a sluha* a *Mlha*.

První kapitola je zaměřena na literární pozůstalost Světlé, především na její tematické rozdělení. Hlavním úkolem je vytyčení pojmu tzv. pražské, popřípadě staropražské prózy. Neméně důležité je i rozdělení spisů do určitých tvůrčích období, v nichž můžeme sledovat nejen tematický vývoj díla Světlé, ale také to, jakým způsobem se vlasteneckývýchovná tendence v těchto dílech formovala. Cennými zdroji informací o této problematice jsou dvě knihy - monografie od Leandra Čecha – *Karolina Světlá. Obraz literárně historický* (1908) a Josefa Špičáka – *Karolina Světlá* (1980).

Další část je zaměřena na vývoj vlasteneckého citění Světlé. Zde si všimáme především toho, co mohlo formovat její národní uvědomění a proč ona sama se stala tendenční spisovatelkou. Značná část je věnována nejen jejímu osobnímu životu, ale také jejímu veřejnému životu a vlastním pracím, ve kterých formulovala úlohu spisovatele v druhé polovině 19. století. Základním zdrojem této kapitoly se staly práce samotné Světlé - *Upomínky* a *Z literárního soukromí*. Je nutné si však uvědomit, že při psaní těchto autobiografických děl využívala jistou dávku autorské stylizace, proto je nemůžeme přijímat jako ve všech ohledech hodnověrný dobový dokument. Dalším zdrojem byly její teoretické práce o literatuře – *Co úkolem básníka* a *Několik slov o významu literatury*.

Důležité je i shrnutí literárně-historického kontextu doby, ve kterém Světlá tvořila, tedy druhé poloviny 19. století. Světlá se v této době přiklání k literárnímu programu tzv. generace májovců. Zde cenným zdrojem byla *Literatura česká devatenáctého století*.

Dále je třeba vymežit pojem tendence v literatuře. Zde mi byla cenným zdrojem studie Otakara Hostinského *O realismu uměleckém*.

Co se týká pojmu vlasteneckývýchovná tendence, v tomto směru vnímáme Světlou jako pozoruhodnou pokračovatelku vlastenecké povídky Tylovy. Zdroji při tvorbě této části byly studie Mojžíry Otruby a opomenuta není ani otázka vývoje obrazu Prahy v literatuře a celkového pojetí prostoru v románech na přelomu století.

Hlavní část se zaměřuje na analýzu próz s vlasteneckývýchovnou tendencí a na postížení uměleckých prostředků k naplnění této tendence.

1. Literární dílo Karoliny Světlé

I dnes je Karolina Světlá velice známou a čtenou spisovatelkou. Velké oblibě se těší díky svým ještědským prózám, které vznikaly v rodné vesničce jejího manžela. Kromě Ještědu má její literární dílo ještě jednu velkou inspiraci – Prahu.

1. 1. Základní rozdělení díla Karoliny Světlé

Dílo Karoliny Světlé je obsáhlé, protože byla velice pilnou spisovatelkou, i když její první snahy o literaturu se potkaly s nepochopením nejen ze strany učitele, ale také ze strany jejího otce.

Její tvorba byla nejčastěji rozdělena na tzv. ještědskou prózu a pražskou prózu. Toto dělení vycházelo z místa, ve kterém se děj odehrával. Takového dělení užil například Leander Čech. ¹Pokud se ale detailně zaměříme na děje knih, které se řadí do pražské prózy, zjistíme, že Leander Čech sem zahrnul i díla, která sice můžeme zařadit do pražských próz, ale spíše než o povídky, novelu či román se jedná například o vlastní úvahy nebo vzpomínky.

O mnoho let později se o rozdělení literární pozůstalosti postaral Josef Špičák. Ten dílo Světlé rozdělil na ještědskou a pražskou, ale místo pražská próza použil označení staropražská. Do této skupiny zařadil povídky a romány s tematikou staré Prahy a tím vytvořil samostatnou skupinu pro její literární úvahy a vzpomínky. Některá díla roztrídil podle literárních druhů - například novela, povídka, romaneto. U některých druhů roztrídění ještě více specifikoval, například tendenční povídka, ještědské romaneto, Povídka, ohlas r. 1848. ²

Kromě Čechovy a Špičákovy monografie existuje spousta dalších děl, která mapují život a dílo Světlé. Ke konci 19. století vycházejí monografie, které napsali například Teréza Nováková, Karel Václav Rais nebo Vojtěch Martínek. Ani ve 20. století o Světlou zájem neklesal. Dokladem toho jsou monografie Ludvíka Páleníčka, Oty Duba a Evy Lososové. V současné době připravuje další monografii Ivo Říha.

Literární dílo Světlé lze rozdělit do pěti základních skupin. První skupinou jsou ještědské prózy, jejichž děj se odehrává na venkově v okolí Ještědu. Druhou velkou skupinou jsou staropražské prózy. V jejím díle nesmíme zapomenout ani na salonní novely, které se prolínají i se čtvrtou skupinou, kterou Špičák nazval *Časovými ohlasy*. Jedná se především o

¹ Srov. ČECH, Leander. *Karolina Světlá. Obraz literárně historický*. Telč: E. Šolc, 1908, s. 46. ISBN neuvedeno.

² Srov. ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha: Melantrich, 1980, s. 383 – 388. ISBN neuvedeno.

menší útvary, jako byly povídky či novely, které v sobě nesou vlasteneckou tendenci. Poslední pátou skupinu nazveme memoáry, úvahy a osobní korespondence.

1. 1. 1. Ještědská próza

Ještědská próza patří bezesporu mezi nejvýznamnější části literární pozůstalosti Světlé. Ještěd a jeho okolí bylo spisovatelce velice blízké. Pocházel odtud její manžel Petr Mužák, se kterým sem jezdila od prázdnin roku 1853, po smrti svého jediné dcery Boženky. I svůj pseudonym si zvolila podle mužova rodiště.

Světlá zde nasbírala spoustu inspirací, hlavně díky krásné krajině, která ji doslova okouzli. Sblížila se i s venkovským lidem, jehož tradované příběhy zpracovávala ve svých dílech.

V roce 1869 Neruda Světlou nazval tvůrkyní českého románu. Na rozdíl od idylického pojetí venkova, jak tomu bylo u Boženy Němcové, Světlá „[...] vnesla do obrazu českého venkovského světa problematiku moderního člověka a s ní dramatický vzruch.“³ A to především v románech. Mezi ty nejznámější patří *Vesnický román*, *Kříž u potoka*, *Kantůrčice*, *Frantína* a *Nemodlenec*.

Ještěd sehrál důležitou roli v jejím národním uvědomění. „Setkala se tady [...] rázem se světem jiným, dosud jen tušeným, takřka splňujícím její představy, vytvářené do té doby více jen romantizující fantazií. Tím také její národní cítění, dosud spíše intuitivní, nabývá v ještědských horách dalších, konkrétnějších forem: zde totiž Světlá nachází s radostným úžasem to, co předtím marně hledala v prostředí městském – stále více shledává onen propastný rozdíl mezi tehdejší povrchní společností, městskou, pokryteckou a bez hlubšího mravního založení, zrazující pro lesk salónního pozlátka svůj původ, své tradice, svůj národ a tímto prostým, vnímavým a hloubavým venkovským lidem, stojícím tehdy na výspě severního pohraničí Čech jako pevný strážce i obhájce národních práv.“⁴

Prostý venkovský lid ovlivnil i její pražskou tvorbu. „Ještědský lid ji totiž naučil hledat a vidět jiný svět, než jaký ji kdysi obklopoval – svět prostého lidu. Zpřesnil a zostřil její kritizující pohled na zbohatlické vrstvy pražského měšťáctva. A navíc jí byl i učitelem jazyka.“⁵

V ještědské próze můžeme sledovat zřetelnou dvojí souvislou uměleckou tendenci, pro českou literaturu tehdejší doby velmi důležitou. V první řadě se jedná o uzavřenou

---

³ LEHÁR, J., STICH, A., JANÁČKOVÁ, J., HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku* Praha: NLN, 2008, s. 278. ISBN 978-80-7106-938-8.

⁴ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha: Melantrich, 1980, s. 36. ISBN neuvedeno.

⁵ Tamtéž, s. 38.

a promyšlenou koncepci člověka, který měl být pro své mravní a duchovní kvality nositelem společenského pokroku v duchu svobodomyšlných idejí májovské generace. „Světlá však ve své ještědské próze poprvé představila člověka jako bytost etickou, usilující obětavě o dosažení nejvyšších morálních hodnot, a tím jako sílu, která může uskutečnit vidinu lepšího světa pro všechny, světa bratrství, rovnosti a spravedlnosti, jak o něm tak či onak její generace snila.“⁶

Druhou významnou tendencí byla snaha zachytit věrnou, pravdě odpovídající podobu vesnického života v horském kraji. Světlá tak připravila cestu autorům, kteří si jako svůj umělecký cíl vytyčili realistické vidění skutečnosti spojené s pohledem kritickým.⁷

Na rozdíl od staropražských próz, kde je děj umístěn do nějakého konkrétního časového období (revoluce 1848, josefínská doba), se děj ještědských próz odehrává v tehdejší současnosti nebo jakémsi bezčasi.

„Vskutku velkým učitelem byl Karolině Světlé její Ještěd. Nejen že významně posílil a přímo utvářel spisovatelčino zrání literární (i tím, že jí také poskytl vděčnou tematickou oblast), že dal jejím snahám teprve pravý smysl a konkrétní cíl (utvrdil ji v přesvědčení národním i v hlubším poznání a cítění sociálním) – ale také výrazně přispíval k formování celého jejího myšlenkového a názorového vývoje.“⁸

1. 1. 2. Staropražská próza

Tomuto oddílu se budu věnovat podrobněji, protože staropražské prózy budou hlavním předmětem mého bádání. Světlá Prahu velice dobře znala, protože se zde narodila, prožila celý svůj život a dne 7. září 1899 zde zemřela.

Inspirace, které zpracovala ve svých staropražských prózách, slýchávala již ve svém dětství, když její otec, Eustach Rott, s ní a její sestrou Žofií⁹ podnikal vycházky po Praze, kde jim ukazoval nejenom zajímavá místa, ale také vyprávěl o lidech, kteří zde žili. „Jest zajisté málo po Praze koutků a koutečků, průchodů atd., kdež bychom se nebyly s otcem octly, a všude jsme slyšely od něho buď kousek románu, neb veselohry, neb tragédie, vzácným mistrovstvím vypravované.“¹⁰ Tím v ní její otec vzbudil nejen zájem o historii, ale probouzel

---

⁶ ŘEPKOVÁ, Marie. *Vypravěčské umění Karolíny Světlé: K proměnám tématu a tvaru její ještědské prózy*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977, s. 12. ISBN neuvedeno.

⁷ Srov. Tamtéž, s. 11.

⁸ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha: Melantrich, 1980, s. 41. ISBN neuvedeno.

⁹ spisovatelka Sofie Podlipská.

¹⁰ SVĚTLÁ, Karolina. Upomínky. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 151. ISBN neuvedeno.

v ní také nevědomě lásku ke své rodné vlasti. Tyto procházky můžeme chápat jako jeden z vlasteneckyvýchovných aspektů, který Světlou ovlivnil.

Druhým takovým vypravěčem příběhů byl „pan Josef“, který s dalšími dětmi chodil po Praze a ukazoval jim nejen pamětihodnosti, ale také vyprávěl o údajných obyvatelích Prahy, kteří tam kdysi žili. Třetím vypravěčem byl rodinný cídič bot, pan Mates.¹¹

Hlavním rysem staropražských próz bylo umístění děje do dob nejhlubšího národního úpadku, ve kterých hlavní postavy fungovaly jako průkopníci národních myšlenek nebo jiných občanských hnutí, jak tomu bylo například v románech *První Češka*, nebo *Zvonečková královna*.¹² V pražských povídkách se jí dařily charakteristiky drobných lidí a kresba jejich omezené společenské sféry – *Dcera otce svého*, *Mladá paní Zapletalová*, *Na košátkách*, *Černý Petříček*. Naopak romány „přelidňovala postavami různých typů, často až nepřehledně splétala fabuli, rozváděla a kupila dějové epizody, umně budovala kompoziční půdorys; vytvářela hrdiny citově exaltované, ploché, ovládané sítěmi spleťtých intrik, hnané prudkými vášněmi či jednostranným myšlením, osnovala děje romanticky tajuplné, plné neuvěřitelných náhod, leckdy až hrůzostrašné, ohromující záhadami.“¹³

Kromě románů Světlá psala i povídky, do kterých záměrně vložila vlasteneckyvýchovnou tendenci. V některých dílech je tato tendence znát na první pohled, v jiných je naopak čtenáři podávána skrytě.

1. 1. 3. Salonní novely

V díle Světlé můžeme najít i tzv. salonní novely. Na tuto část její literární pozůstalosti se zapomíná a málokdo dnes o ní ví. To dosvědčuje i tvrzení Dagmar Mocné. „V obecném povědomí Karolina Světlá rozhodně nefiguruje jako salonní typ. Vždy se naopak zdůrazňuje, jak byla tato spisovatelka šťastná, když se dokázala ze svazujícího salonního prostředí vymanit. V našich myslích je zafixován obraz Karoliny Světlé, jak okamžitě po příjezdu na letní byt strhává z hlavy klobouk, odkládá tísňící šněrovačku a v krátkých sukních a šátku uvázaném na babku běhá po ještědských stráních, konečně – alespoň načas a zčásti – osvobozená od dusivých společenských konvencí.“¹⁴

---

¹¹ SVĚTLÁ, Karolina. Upomínky. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 132. ISBN neuvedeno.

¹² Srov. NOVÁK, Arne. *Zvony domova; Myšlenky a spisovatelé*. Praha – Brno: Novina, 1940, s. 319. ISBN neuvedeno.

¹³ ŘEPKOVÁ, Marie. *Vypravěčské umění Karoliny Světlé: K proměně tématu a tvaru její ještědské prózy*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977, s. 14. ISBN neuvedeno.

¹⁴ MOCNÁ, Dagmar. Salonní novely Karoliny Světlé. In: LORENZOVÁ – PETRASOVÁ. *Salony v české kultuře 19. století*. Praha: KLP, 1999, s. 147. ISBN 80-85917-43-2.

Byla to právě salonní novela, díky které Světlá vstoupila na pole literatury. „Salonní novela však byla prestižním útvarem s bohatou tradicí, byla doménou vysokého stylu, a tedy svým způsobem synonymem literárnosti, a to všechno začínající adeptku literatury nemohlo nepřítahovat.“¹⁵ V roce 1858 v almanachu *Máj* vyšla její první novela - *Dvoji probuzení*.

Salonní novela byla tehdy oblíbeným francouzským žánrem, který měl v literatuře své pevné místo, a protože Světlá v češtině moc nevynikala, napsala tuto novelu v jazyce, kterému se učila několik let – ve francouzštině. Navíc, tato povídka neměla nikdy vyjít tiskem. Světlá tehdy psala na radu svého švagra, doktora Josefa Podlipského, který ji tuto terapii doporučil po té, co jí zemřela jediná dcera. K napsání české verze ji přemluvila její sestra Sofie Podlipská s Vítězslavem Hálkem, který hledal příspěvky do právě chystaného almanachu *Máj*.¹⁶

K psaní salonních novel byla nucena i po vydání *Máje*. Tehdy se strhla ostrá kritika, která zdůrazňovala, že není třeba nových spisovatelů. „Němcová pěstuje povídku, Růžičková a Čacká básnictví, Zapová vychovatelství a Rettigová se postarala o praktickou stránku života. K čemu ještě vy se namáháte?“¹⁷. Některými byla chápána jako konkurence Němcové. „Víte-li co, Němcová ať píše pro lid; obor ten zůstaniž neporušeně její, a když vy mermomocí psátí chcete, pište pro salón. Tím by se zároveň dosti citelná mezera u nás vyplnila. Lekturou přiměřenou bychom si nejrychleji a nejsnadněji získali vyšší kruhy společnosti našeho.“¹⁸

Zajímavé je, že salonní prostředí znala Světlá pouze zprostředkovaně, a to díky francouzským hodinám, které navštěvovala u dvou zchudlých šlechticů. Ale i tyto ženy měly informace z druhé ruky. Vedle těchto informací Světlá čerpala i z dalších cizích zdrojů – především literatury. Světlá si tak české salonní prostředí upravovala podle sebe. Mezi takové hlavní znaky jejich salonů patřilo měšťanské prostředí (ne aristokratické, které by bylo v souladu s jejím rodinným původem) a salon nemusel být nutně lokalizován do města. Naopak nejčastějším dějištěm byl venkovský zámeček v podhorské krajině, pokud se jedná o městský dům, tak byl vždy obklopen velikou zahradou, jako například v novele *Společnice*. Příroda zde hrála důležitou roli – rámeček pohnutých milostných příběhů.¹⁹

---

¹⁵ MOCNÁ, Dagmar. Salonní novely Karoliny Světlé. In: LORENZOVA – PETRASOVÁ. *Salony v české kultuře 19. století*. Praha: KLP, 1999, s. 148. ISBN 80-85917-43-2.

¹⁶ Srov. Tamtéž s. 147 – 148.

¹⁷ SVĚTLÁ, Karolina. Z literárního soukromí. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 257. ISBN neuvedeno

¹⁸ Tamtéž, s. 257 – 258.

¹⁹ Srov. SVĚTLÁ, Karolina. Upomínky. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 149 – 150. ISBN neuvedeno.

Tyto novely byly určeny pro „[...]“ dívky z měšťanských rodin, jimž chtěla poskytnout atraktivní četbu v jejich mateřštině, schopnou konkurovat novelám německým a francouzským.

Základem všech těchto próz milostná zápleтка, sestávající vesměs ze vztahového trojúhelníku, a to v obou základních podobách: tj. jedna dívka a dva muži – *Dvojí probuzení*, *Láska k básníkovi* - , nebo dvě dívky a jeden muž – *Sestry*, *Líbánky koketiny*, *Rozcestí*, *Společnice*.“²⁰ „Tato plakátová čitelnost odpovídala programově výchovnosti těchto próz, jimiž chtěla Světlá české měšťanské dívky nejenom bavit, ale nýbrž také přispět k odstranění jejich zlovyků.“²¹

Prostor v salonních novelách Světlé nebyl jenom prostorem k citovému zanícení, ale také prostorem k intelektuální diskuzi. Tato diskuze nemusela být v novele rozvinuta, ale vždy byla aspoň naznačena. Díky tomu některé novely přerůstaly rámec romantické dívčí četby a stávaly se tak pokusy o zapojení do myšlenkového proudění doby. Světlá tak zvolna přešla od sentimentalismu a romantismu k realismu.

Na sklonku 60. let přestala být pro Světlou salonní novela atraktivní. K ústupu tohoto žánru přispělo i autorčino zaujetí ještědskou tematikou na přelomu 60. a 70. let. Na salonní novely pak navazovaly v průběhu 80. let prostřednictvím tendenčních próz, například v románu *Miláček lidu svého*.²²

1. 1. 4. Časové ohlasy

„Byly to práce mnohdy psané „ad hoc“, jen jakoby na okraj současného dění, otázek a problémů, a jejich beletrizovaná komposičně nenáročná a čtenářsky populární forma tu měla být schůdným můstkem k myslím a srdcím všech čtenářů; proto když někdejší literární kritika [...] tento druh spisovatelčiných prací opomíjela mlčením, nevážila přitom dostatečně to, co se snažíme vidět my dnes: co tyto časové ohlasy a tendenční povídky znamenaly v historii národního uvědomění našeho lidu v posledních desetiletích minulého století a jak záslužně plnily i svůj úkol při výchově českého čtenáře.“²³

Do této skupiny patří řada novel, povídek i črt, v nichž se Světlá soustřeďovala přímo a bezprostředně na ideovou, tendenční stránku. Tak reagovala na časové otázky své doby.

²⁰ Srov. SVĚTLÁ, Karolina. Upomínky. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 150. ISBN neuvedeno.

²¹ Tamtéž, s. 150.

²² Srov. MOCNÁ, Dagmar. Salonní novely Karoliny Světlé. In: LORENZOVA – PETRASOVÁ. *Salony v české kultuře 19. století*. Praha: KLP, 1999, s. 152 – 153. ISBN 80-85917-43-2.

²³ ŠPIČÁK, Josef. Časové ohlasy Karoliny Světlé. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 672. ISBN neuvedeno.

Literatura jí byla nástrojem i prostředkem, jímž chtěla v duchu svých zásad výchovně působit na široké vrstvy svých čtenářů. Tyto povídky můžeme najít ve všech obdobích její literární činnosti.²⁴ Pokud se zaměříme na místo děje, objevovaly se tu povídky jak z Ještědu, tak z Prahy. Špičák je dělí podle obsahové stránky a data vzniku.

První skupinou jsou ohlasy 60. let. Světlá tehdy byla na počátku své literární dráhy. Pod prvními dojmy z nástupu tehdejší nové básnické generace a ohlasů k almanachu *Máj* se rozhodla napsat novelu *Láska k básníkovi*. Tato novela byla řazena i do tzv. salonních novel, ale Světlá zde zpracovala i odraz myšlenek a idejí májovců. K napsání této novely se jí stalo základem Hádkovo vypravování. „Vyznal se nám totiž téměř mimoděk, že zbožňuje jednu z dospívajících žaček svých, dívku to dle jeho popisu velmi ušlechtilou, zámožné rodině náležející.“²⁵ Právě proto si Světlá za hlavní hrdinku vybrala dívku, která se zamiluje do básníka. Novela se sice líbila, ale Hálek jí vytknul, že ona dívka převýšila básníka o několik stop.²⁶

Po vydání druhého ročníku *Máje* se začaly ozývat hlasy, že Světlá se odchýlila od směru Tylova, který byl již dříve prohlašován za vzor českého novelisty. Světlá se proto rozhodla, že napíše novelu právě v Tylově duchu. Tak vznikla tendenční novela *Za májového večera*.²⁷

Ke konci 60. let vydala Světlá ještě jednu novelu – *Několik dní ze života pražského hejska*. V této novele zpracovala polské národní obrození, které znala z vypravování svého švagra. Toto dílo bylo přeloženo i do polštiny. Díky tomu se Karolina spřátelila s manželi Grabowskými, také spisovateli, kteří se stali jejími velkými obdivovateli a propagátory v Polsku.²⁸

Všechny tyto práce z let šedesátých byly salonní novely, tedy žánr, který si Světlá zvolila pro svůj vstup na literární pole. Salonní novely ale na přelomu 60. a 70. let opustila.

70. léta jsou významným mezníkem v tvorbě Světlé. Její národní cit zesiloval a nabíral konkrétních podob díky různým historickým událostem, které se v této době staly. Například pád Francie v roce 1870, obavy z německého vlivu, který začal působit i ve venkovském prostředí. Začala se intenzivně věnovat otázce tehdejší národní současnosti – národního

---

²⁴ ŠPIČÁK, Josef. Časové ohlasy Karoliny Světlé. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 671. ISBN neuváděno.

²⁵ SVĚTLÁ, Karolina. Z literárního soukromí. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, s. 266. ISBN neuváděno.

²⁶ Srov. Tamtéž, str. 267.

²⁷ ŠPIČÁK, Josef. Časové ohlasy Karoliny Světlé. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, s. 674, ISBN neuváděno.

²⁸ Tamtéž, s. 674.

obránného boje, kterou zpracovávala až do konce své literární činnosti. Pokud necháme stranou estetickou funkci těchto děl a podíváme se na ně z hlediska úkolu, který měla – propagovat české vlastenectví, pak Světlá tento úkol jednoznačně splnila.²⁹

Zajímavé je, že Světlá se ve svých tendenčních povídkách a časových ohlasech vracela k žánru salonní novely a to zcela záměrně. Jak dokládá Špičák „[...] Světlá uměleckou formu zcela podřizovala obsahu a účelu, neboť na konverzační základně, kde jednající osoby v přímých řečech vyslovovaly své úsudky, zásady a these, mohla jejich ústy snadno, přímým a lapidárním způsobem autorka k svému lidovému čtenářstvu promlouvat o všem, co sama tehdy považovala za nejpotřebnější a nejaktuálnější.“³⁰

80. léta byly nejplodnějším obdobím tendenčních povídek a novel Světlé. Hned na začátku napsala soubor povídek *Ohlasy roku 1848*, ve kterých se snažila oživit revoluční rok 1848, „[...] dobu, jíž sama ve svém růstu tolik vděčila, na jejíchž demokratických ideách stavěla i své další názory a politické přesvědčení a jejíž obraz se snažila v osmdesátých letech aktualizovaně podat současnému čtenářstvu.“³¹ Tyto ohlasy se skládaly z povídek *Z ovzduší barikád*, *Tři chvíle*, *Bludička*, *Pán a sluha* a *Mlha*.

Hluběji se Světlá ponořila do tehdejšího politického života v povídkách pod názvem *Z našich bojů* (*Z našich bojů*, *Plevno*, *Hospodská v Letovicích*, *Satanáš*, *Rodáci*, *Pozdě?*).

Celý výbor uzavírá román *Miláček lidu svého*. Jedná se opět o tradiční salonní novelu, ve které Světlá vyslovuje ostrou kritiku české buržoazie.

1. 1. 5. Memoárová próza, úvahy a korespondence

V literární tvorbě Světlé nacházíme i práce memoárové, které sepisuje v 80. letech. Vzpomínky na její dětství, vzdělání, formování životních postojů a pohled do tehdejší literární společnosti se objevily v dílech *Upomínky* a *Z literárního soukromí*. Nesmíme ovšem zapomínat, že vzpomínky nejsou nikdy zcela autentickým pramenem, a proto k nim tak musíme přistupovat.

Velký úspěch sklidily i prózy, ve kterých čerpala nejen z životních osudů její rodiny, ale i ze svého vlastního života. Například *Několik archů z rodinné kroniky*, *Ještě několik archů z rodinné kroniky*, *Pan policejní komisař*.³²

---

²⁹ ŠPIČÁK, Josef. Časové ohlasy Karoliny Světlé. In: SVĚTLÁ, Karolína. *Časové ohlasy*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, s. 675. ISBN neuvedeno.

³⁰ Tamtéž, s. 678.

³¹ Tamtéž, s. 678.

³² nejedná se o memoáry v pravém slova smyslu.

V těchto prózách Světlá neusilovala o etickou koncepci lidství, zato zde uplatnila talent portrétistky, pozorovatelky a znalkyně lidských povah a vztahů i tvůrkyně žánrových obrazů. Právě sem Světlá vložila nejvíce ze svých subjektivních pocitů a osobního zaujetí.³³

Literárními a výchovnými úvahami Světlá také přispívala do různých dobových periodik (*Posel z Prahy, Kalendář paní a dívek českých, Květy*) nebo psala dopisy různým spolkům. Například *Listy ženám o ženách, Co úkolem básníka, Epištola českému studentstvu*.

Známé jsou i její dva deníky – *Deník Johanky Rottové z roku 1847* a *Z deníku Johanky Mužákové z roku 1857*. Důvodem založení deníku u Světlé byla její čeština, ve které se chtěla právě pomocí psaní deníku zlepšit.

Vznik některých románů nebo obavy Světlé o českou společnost jsou i předmětem její rozsáhlé korespondence, kterou udržovala nejen se svou sestrou Sofií Podlipskou, ale také s různými dalšími lidmi jako byl Jan Neruda, Eliška Krásnohorská, Alois Jirásek, Josef Václav Frič a mnoho dalších významných osobností tehdejší kulturní scény.

1. 2. Vývojové fáze tvorby Karoliny Světlé

Než se budeme zabývat projevy vlasteneckévýchovné tendence, je třeba upozornit na jednu věc. Bohatou literární pozůstalost Světlé je možné rozdělit do několika tvůrčích období, které se od sebe liší různým zpracováním námětů.

1. 2. 1. Období let 1858 – 1866

1858 Dvojí probuzení, Sefka

1859 Sestry, Společnice

1860 Líbánky koketiny, Láska k básníkovi, O krejčíkovic Anežce, Zamítání, Za májového večera

1861 První Češka, Skalák

1862 Několik archů z rodinné kroniky

1863 Cikánka, Ještě několik archů z rodinné kroniky, Lesní panna, Několik dní z života pražského hejska, Na úsvitě

1864 Lamač a jeho dítě

1866 Z tanečních hodin, Drama z rozbořeného domu, Rozcestí

Spisovatelská kariéra Světlé začala vydáním novely *Dvojí probuzení*. Postupně se tu objevovaly práce s tematikou Ještědu – *Sefka, O krejčíkovic Anežce, Skalák, Cikánka, Lesní*

---

³³ Srov. ŘEPKOVÁ, Marie. *Vypravěčské umění Karoliny Světlé: K proměnám tématu a tvaru její ještědské pózy*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977, s. 11. ISBN neuvedeno.

panna, Lamač a jeho dítě. Světlá se věnovala i delším prózám – románům *První Češka* a *Na úsvitě*.

Tyto dva romány společně s pracemi *Několik archů z rodinné kroniky* a *Ještě několik archů z rodinné kroniky*, stejně jako novely *Dvoji probuzení*, tematicky čerpaly ze života Světlé a vykládaly příčiny národního probuzení. Svě názory o umění a jeho úkolu zahrnuje do próz *Láska k básníkovi* a *Rozcestí*.

Společným rysem tohoto období byl popis společnosti, ve které Světlá byla vychována.³⁴

1. 2. 2. Období let 1867 – 1878

1867 Vesnický román, Dcera pouště, Z Ještěda

1868 Kříž u potoka, Jitřenka

1869 Kantůrčice

1870 Frantina, Večer u koryta, Poslední paní Hlohovská

1871 Mladší bratr, Hubička, Černý Petříček

1872 Námluvy, Zvonečková královna, Ten národ

1873 Nebožka Barbora, Nemođenec, Okamžik

1874 Konec a počátek, Purkmistrovic Katynka

1877 Deborah

1878 Přišla do rozumu

V tomto období se Světlá stala uznávanou spisovatelkou. Převládaly díla s ještědskou tematikou, jejichž děj dle výroku Světlé „vždy se kupí buď o událost pravdivou, nebo v sobě zahrnuje osud osobnosti skutečné, jakousi zvláštností povahy své, svých názorů a svého myšlení nad tuctovou všednost a bezvýznamnou prostřednost povznesené.“³⁵ Mezi taková díla patřily: *Vesnický román*, *Kříž u potoka*, *Kantůrčice*, *Frantina* a *Nemođenec*. Vedle velkých románů v tomto období vznikla i řada menších próz opět s ještědskou tematikou, které kreslily a oslavovaly ještědský lid – *Z Ještěda*, *Večer u koryta*, *Mladší bratr*, *Hubička*, *Námluvy*, *Nebožka Barbora*, *Přišla do rozumu*.

Dalšími velkými celky, které v tomto období vznikaly, jsou romány *Poslední paní Hlohovská* a *Zvonečková královna*, ve kterých zpracovala látku staré Prahy. Obrázek ze života pražských handlířů vykreslila v povídce *Černý Petříček*. Vyšší vrstvy pražské společnosti zobrazila v povídkách *Dcera pouště* a *Deborah*.

---

³⁴ Srov. ČECH, Leander. *Karolina Světlá. Obraz literárně-historický*. Telč: E. Šolc, 1908, s. 47. ISBN neuvedeno.

³⁵ Tamtéž, s. 48.

Mezi hlavní témata, která v tomto období zpracovávala, je kromě otázky náboženské a manželské i otázka národního probuzení, kterou zdůraznila zejména v povídkách *Jitřenka* a *Ten národ*.³⁶

1. 2. 3. Období let 1878 – ukončení literární činnosti

1878 V zátiší

1879 Tonoucí růže, Teta Vavřincová

1880 Tři chvíle, Na zdar důstojného, Zasnoubení, Z ovzduší barikád, Plevno, Modřín Marie Teresie

1881 Meluzina, Bludička

1882 Na bludné cestě, Miláček lidu svého, Divousové, Mladá paní Zapletalová, Pán a sluha

1883 Nezabloudil, Bohatá nevěsta, Z našich bojů

1884 Dcera otcova, Motýl, Mlha, Z vypravování staré žebračky

1885 Hospodská v Letovicích, V hložinách, Satanáš, Na košatkách

1886 Poslední poustevnice

1887 Rodáci, Věnc slzičkový, Josefů Josef, Kterak se dohodli, Černá divizna, Pozdě

1888 Větrně

1889 Ze starých časů, Škapulíř

Ve značné části svých literárních pracích Světlá navázala na předešlé období. Zaměřovala se hlavně na Ještěd, který zpracovala do spousty literárních žánrů. Místní pověsti se odrazily v povídkách *Modřín Marie Teresie*, *Meluzina* a *Poslední poustevnice*. Do kreseb patřily *Teta Vavřincová*, *Divousové*, *Josefů Josef*, *Kterak se dohodli*, *Ze starých časů*, *Větrně* a *Blázínek*. Mezi další útvary s touto tematikou patřily romaneta, například *Z vypravování staré žebračky*, *V hložinách*, *Černá divizna*, *U sedmi javorů*.

Ani pražská tematika nestála v posledním spisovatelském období stranou literárního zájmu Světlé. Napsala několik povídek – *Škapulíř*, *Mladá paní Zapletalová*, *Dcera otcova*, *Motýl*, *Na košatkách*. Novelami *Tonoucí růže* a *Zasnoubení* ukončila tzv. salonní novely. Také se zaměřila na revoluční rok 1848, který na vlastní kůži prožila – povídky *Tři chvíle*, *Z ovzduší barikád*, *Bludička*, *Pán a sluha*, *Mlha*. Kromě národní tendence zde zpracovala i společenskou vrstvu studentů.

Světlá upustila od romantismu a kladla důraz především na tendenčnost. „Směr tento vede ji k bedlivějšímu všimání si současných otázek časových a snah národnostních, kdežto dříve všímala si, jak dí, zájmu čistě lidských, všem národům stejně důležitých a posvátných. I prohlašuje za osudný klam své názory z let padesátých a šedesátých, kdy se svými tehdejšími

---

³⁶ Srov. ČECH, Leander. *Karolina Světlá. Obraz literárně-historický*. Telč: E. Šolc, 1908, s. 47. ISBN neuvedeno.

soudruhy měla za to, že jsou národnostní otázky již mezi námi odbyty a přemnoženy, podstata pak naší československé bytosti úplně a všeobecně uznána a zabezpečena.“³⁷

Všímal si přítomnosti a zpracovala otázky, které hýbaly současnými národními snahami. U Světlé se objevil kosmopolitismus, pesimismus, odnárodňování, výchova českým jazykem. Šlo o snahu být zrcadlem současného národního hnutí. Takového rázu byly práce – *Plevno, Miláček svého lidu* a její časové ohlasy – *Rodáci, Věvec slzičkový, Z našich bojů, Pozdě*. Psala i výrazné tendenční povídky – *Bohatá nevěsta, Nezabloudil, Hospodská v Letovicích, Na zdar důstojného, Satanáš*.³⁸

2. Vlastenecký vývoj Karoliny Světlé

2. 1. Dětství

Karolina Světlá, vlastním jménem Johanna Rottová, se narodila 24. února 1830 v Poštovské ulici³⁹ v Praze na Starém Městě do staropražské obchodnické rodiny.

Světlá pocházela z rodiny, ve které se střetávalo mnoho protikladných názorů. Její dědeček z matčiny strany byl rodilý Němec, který se za napoleonských válek jako voják dostal až na Příbramsko, kde si za ženu vybral babičku Světlé – dívku z prostého lidu. Babička vyznávala katolickou víru, příbuzní ze strany otce se přikláněli k českobratrské víře a tajně uctívali památku M. Jana Husa. Na vztahu své babičky a dědečka si Světlá také všimla nerovného postavení žen v tehdejší společnosti. Dědeček byl velice moudrý a vzdělaný člověk, který si přál mít ve své ženě oporu. Babička Světlé byla ale děvče vychované k práci a starosti o rodinu, která pro touhy svého manžela neměla pochopení.

I přes tyto rozdílné názory na život, které se v její rodině promítaly, dědeček v mladém děvčeti vzbudil zájem o literaturu a umění, prostřednictvím babičky se seznamovala s tradiční lidovou slovesností, skrze pořekadla, pohádky a různá vyprávění. Nesmíme zapomenout ani na vliv otce, který ji na častých procházkách po Praze seznamoval s českou minulostí. Důležitou roli sehrála i literatura, která se ke Světlé dostávala čím dál tím častěji, byť někdy na zapřenou.⁴⁰

---

³⁷ ČECH, Leander. *Karolina Světlá. Obraz literárně - historický*. Telč: E. Šolc, 1908, s. 51. ISBN nevedeno.

³⁸ Srov. Tamtéž, s. 50 – 51.

³⁹ dnes ulice Karoliny Světlé.

⁴⁰ Srov. ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha: Melantrich, 1980, s. 21. ISBN nevedeno.

2. 2. Literatura jako výchovný prvek

K literatuře Světlou přivedl její dědeček. Ten byl milovníkem literatury a pravidelně odebíral německé časopisy. V nich našla zalíbení i Světlá, která si je potajmu půjčovala a četla.

Dále se s literaturou seznamovala v domě své kmotry, kde se setkala především s německými spisovateli, jako byli Herder, Goethe, Schiller.

Nemalý vliv měl na mladou Světlou i Josef Kreuzmann. Setkání s tímto člověkem zpracovala ve své povídce *Pan policejní komisař*. Kreuzmann ji vodil do svého bytu, kde jí dovoľoval pravidelně číst zapovězenou německou literaturu. „Tak se Světlá seznámila s německými vlasteneckými básníky francouzsko-německých válek za svobodu, s demokratickými politickými básníky let čtyřicátých i s básníky takzvaného „Mladého Německa“, v jejichž dílech jí silně vzrušovalo vášnivé zaměření proti „tyranům a kněžourům“, proti šlechtě a náboženství. Byli to zejména Freiligrath, Herwegh, Geibel, Platen, Grün a Heine. Ti tehdy rozšířili okruh jí dotud známé literatury německého klasicismu a romantismu.“⁴¹

Prostřednictvím německé literatury se Světlá seznámila i s Byronem. Byronský hrdina se stal jejím ideálem muže. Ve svých vzpomínkách pak přímo jmenovala Waltera Scotta, který jí byl vzorem moderního romanopisectví.⁴²

S českou knihou se poprvé setkala ve svých šestnácti letech, kdy jí sestra Žofie věnovala k svátku básně od Jablonského. S dalšími českými knihami se seznamovala prostřednictvím Petra Mužáka, který od roku 1847 navštěvoval její rodinu jako domácí učitel. „Přinášival mi vše, co dobrého vycházelo [...]“⁴³

O tom, jak na ni působila česká literatura, se dozvídáme z jejích vzpomínek. Světlá vysoko oceňovala především básníky, jako byli Čelakovský, Erben, Mácha, Vöcel a právě Jablonský. Zato čeští prozaici u ní mnoho obliby nezískali. Vytýkala jim kopírování témat zahraničních literatur. V tomto tvrzení se opírala o Auerbacha. Na druhou stranu chápala, že bylo potřeba prvně vytvořit samostatnou českou literaturu a poté se zaměřit na její hodnotu.⁴⁴

Světlá nečetla jenom beletrii. Zajímaly ji také přírodovědecko – filozofické spisy (Carus, Humboldt) a knihy o vesmíru.

---

⁴¹ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha: Melantrich, 1980, s. 22. ISBN neuváděno.

⁴² Srov. Tamtéž, s. 23.

⁴³ SVĚTLÁ, Karolina. Z literárního soukromí. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 239. ISBN neuváděno.

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 240 – 241.

2. 3. Vzdělání

„Vychování moje bylo německé, jako tehdejší vychování veškeré české mládeže vůbec. Literárnímu vzdělání dívek nevěnováno ni pozornosti ni péče. Plynný hovor francouzský, obratná hra na pianě, zběhlost v ozdobných pracích ručních bylo vše, co na dívku dobře vychovanou se žádalo. V ústavech dívčích svěřovalo se vyučování literní obyčejně jen studentům, avšak ústavu, který do dvanáctého roku svého jsem navštěvovala, zcela náhodou byl získán zkušený učitel, muž to všestranně vzdělaný, ale krutý Němec a ženským snahám nepřiznivý.“⁴⁵ Vzpomínala na své vzdělání. Jednalo se o měšťansky konvenční výchovu, která se stala pro živou, nadměru citlivou a hloubavou Světlou nesnesitelnou.

Karolina se svými pocity neměla komu svěřit, proto si všechny svoje myšlenky začala zaznamenávat na papír. Jeden z těchto „spisovatelských“ pokusů zabloudil až do rukou jejího učitele, který si stěžoval rodičům. Po tomto fiasku s ní otec přestal hovořit nejen o své rodině, ale především o české historii a Praze. Světlá se nevzdala a začala psát znovu, ale opět její výtvar skončil v rukou učitele. Ten znovu upozornil rodiče, že děvče sice spisovatelský talent má, ovšem jako ženě je jí vytyčený jiný životní úděl. Rodiče Světlou ze školy vzali a doma byla zaměstnávána pouze domácími pracemi, francouzštinou a hudbou.⁴⁶

2. 4. Petr Mužák a probuzení vlasteneckého citění

První národní uvědomění ve Světlé probudil její otec. Ale byl to právě Mužák, kdo Světlé pomohl se zorientovat v českém vlasteneckém prostředí. Jak dokládá Světlá ve svých vzpomínkách „[...] obapolný náš zápal vlastenecký stal se nejen páskou naše srdce k sobě poutající, nýbrž spojil naše osudy navždy.“⁴⁷ Od něho Světlá poprvé slyšela píseň *Kde domov můj?*, která se jí velmi zalíbila. Mužák byl ze Světlé nadšen a začal jí vyprávět o vlastencích, mezi něž se řadil sám. Tak se Světlá poprvé dozvěděla o Fastrově kavárně, zpěváckých besídkách u Eggenbergů a tanečních kroužcích v Konviktě.⁴⁸

Od roku 1848 se i v rodině Rottových projevovalo volnější české smýšlení. Celá rodina začala navštěvovat tehdejší českou společnost, účastnila se památného plesu na Žofině, který byl uspořádán na počest Slovanského sjezdu v roce 1848. Tyto chvíle zpracovala ve své

---

⁴⁵ SVĚTLÁ, Karolina. Z literárního soukromí. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 237. ISBN neuvedeno.

⁴⁶ Srov. ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha: Melantrich, 1980, s. 18 – 20. ISBN neuvedeno.

⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 239.

⁴⁸ Srov. ČECH, Leander. *Karolina Světlá. Obraz literárně-historický*. Telč: E. Šolc, 1908, s. 28. ISBN neuvedeno.

memoárové povídky *Mžiknutí osmačtyřicátnice do naší minulosti*.⁴⁹ Rodina se tak otevřeně přihlásila k české národnosti.

Petr Mužák vodil do rodiny i spoustu osobností z české společnosti – Karla a Dušana Lamblovy, Frantu Šumavského a jiné.⁵⁰ Později Světlou seznamuje s Boženou Němcovou a Josefem Kajetánem Tylem, které jako jediné prozaiky uznávala.

Světlá zažila na vlastní kůži svatodušní bouře roku 1848. Začala přemýšlet o jejich příčinách a o tom, jak působily na různé lidi z jejího okolí. Tyto myšlenky později zpracovala v povídkách s názvem *Ohlasy roku 1848*.⁵¹

2. 5. Veřejná činnost Karoliny Světlé

Světlá nebyla jenom pilnou spisovatelkou, ale také vystupovala na veřejnosti, kde různými proslovy a snahami chtěla podporovat národ. Například roku 1862 vystoupila se svým projevem na sokolské slavnosti.

Zabývala se i ženskou otázkou, mnoho let působila ve spolku Svaté Ludmily, což byl spolek pražských Češek. Společně s Vojtou Náprstkem a Augustinou Opitzovou roku 1871 založili Ženský výrobní spolek, ve kterém se Světlá ujala role starostky.

Světlá se později musela stáhnout z veřejného dění kvůli oční chorobě, která ji vyčerpávala. Ale ženy podporovala dál. Psala různé dopisy a vyznání. Například 5. září 1895 napsala *Dopis služkám*, ve kterém všechny služby nabádala k vlastenectví a příkladné péči o domácnost a děti. Zajímavá je i její *Epištola k českému studentstvu*, ve kterém upozornila na hluboké sociální rozdíly mezi studenty.

2. 6. Co úkolem básníka a Několik slov o významu literatury

Světlá se zaměřovala i na problémy tehdejší současné literatury. Napsala několik úvah, ve kterých se zabývala otázkou literatury a spisovatele.

V úvaze *Co úkolem básníka* si Světlá jasně uvědomila nutnost národní osvěty prostřednictvím literatury, kterou mají psát talentovaní lidé. „[...] básník nemá práva promarňovati zlato svého talentu, libovolně nakládati s poklady, jimiž příroda ducha jeho obohatila, jest povinen za přednost, kterou mu skytá, věnovati se svému národu, to jest:

---

⁴⁹Srov. ČECH, Leander. *Karolina Světlá. Obraz literárně-historický*. Telč: E. Šolc, 1908, s. 25. ISBN neuvedeno.

⁵⁰Srov. Tamtéž, s. 25.

⁵¹Srov. ŠPIČÁK, Josef. Polemika s dobou. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Polemika s dobou: Karolina Světlá ve vzpomínkách a korespondenci současníků*. Praha: Odeon, 1969, s. 30. – 31. ISBN neuvedeno.

národní jeho osobnost přivést k nejkrásnější, nejmohutnější platnosti.“⁵² Toto tvrzení dokazovala na příkladu spisovatelů ze světových literatur, jako byli Victor Hugo, Schiller atd.

Za základního básníka české literatury považovala Čelakovského a jeho *Ohlasy*. Světlá chválila, že se poctivě přiznal ke své inspiraci. Právě na tomto díle ukázala tehdejší nešvar napodobování či dokonce kopírování cizích prací, které byly vydávány za národní literaturu.

V roce 1889 Světlá napsala úvahu s názvem *Několik slov o významu naší literatury*. Zde silně vyznělo tvrzení, že národ se dá vzkřísit a udržet pomocí literatury – beletrie, která se dokáže zabývat jeho duševními a mravními stránkami. V českém prostředí se setkávala s nepochopením. „[...] právě u nás zachovává se veliká část obecnstva inteligentního ne-li úplně chladně k literatuře domácí, tedy nikoli takovým způsobem, aby mohla býti vzorem [...] necítí, že četbou rozšiřují svůj duševní obzor a jej obohacují myšlenkami a názory jim prospěšnými, nýbrž libují si v náhledu, že koupí-li knihu, či předplatí-li na časopis, tím vlastně vykonají skutek dobročinný jak k nakladateli tak ku pěstitelům literatury a přinášejí tím dostatečnou oběť vlasti.“⁵³ Kritizovala především bezduchou ženskou četbu, u které se ženy bavily.

Upozornila, že je třeba s tímto nešvarem v literatuře něco udělat. Literatura měla nejen pobavit, ale také vychovávat. Měla přispět člověku k porozumění života a jeho povinností v něm. Proto měl psát jen ten, kdo má schopnost vidět hlouběji než ostatní, mít tedy talent. I ženy vyzývala k účasti na národním životě.⁵⁴

3. Literárně-historický kontext doby

Světlá vstoupila na pole literatury salonní novelou *Dvojí probuzení*, která vyšla roku 1858 v almanachu *Máj*, který se hlásil k odkazu Karla Hynka Máchy.

3. 1. Literární scéna v 50. letech

Český kulturní život byl ve druhé polovině 50. let silně ochromen. Po obležení Prahy, rozpuštění kroměřížského sněmu a zrušení oktrojované ústavy se rozmohlo velké zklamání. Někteří představitelé našeho kulturního života zcela rezignovali, jiní měli strach

---

⁵²SVĚTLÁ, Karolina. Co úkolem básníka In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: SNKLHU, 1959, str. 456. ISBN neuvedeno.

⁵³SVĚTLÁ, Karolina. Několik slov o významu literatury In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 450. ISBN neuvedeno.

⁵⁴Srov. Tamtéž, s. 450 – 454.

z pronásledování, které hrozilo za každý samostatný projev volnější myšlenky. Výjimkou nebylo ani vězení či vyhnanství, které postihlo například Karla Havlíčka Borovského.

Klesl zájem o poezii a krásnou literaturu a do popředí vstoupily věda a naukové tendence. Odtud plynula záliba ve člancích, které popularizovaly vědu. Hlavní příčinou tohoto zvratu byl především nedostatek básnických talentů a romanopisců. A starší generace neměla sílu rozproudit nový literární život.⁵⁵

3. 2. Májovci

Koncem padesátých let nastoupila na scénu nová generace. České písemnictví prožívalo hluboký vnitřní rozpor dvou generací, který byl založen nejen na věkovém rozdílu, ale také na různých sympatiích, životních a literárních vlivech, názorech a tendencích. Byl to boj mezi hasnoucí vlasteneckou romantikou a moderním realismem, historismem a uměním živé skutečnosti, mezi tradičním slovanstvím a západoevropskými reformními demokratickými reformami.⁵⁶

Charakteristickým znakem byla touha po činnosti. „Nová generace především těžce nesla tehdejší chudou činnost literární a celý tehdejší život národní zdál se jí mrtvý a nečinný.“⁵⁷ Proto do prvních almanachů nepřispěli jenom noví literáti, jako byl Jan Neruda, Vítězslav Hálek, ale byli osloveni i představitelé starší generace – Karel Sabina, Božena Němcová, Karel Jaromír Erben.

Májovci odmítali představu národního umění, jehož vzorem byla lidová slovesnost, protože hájili názor, že Čechy uprostřed století už nic nedělí od vyspělé Evropy, naopak s ní sdílí společné ideály a problémy. Kritizují především jungmannovu generaci, která díly jako jsou *Slávy dcera* od Josefa Kollára nebo *Ohlasy písních ruských a českých* od Františka Ladislava Čelakovského, postavila poezii na lidové slovesnosti.

Májovci odmítaly i historismus. Kromě dramát dávali přednost látkám současným. Neruda ve svých dílech preferoval svět města. Ze začátku Neruda odmítal i vesnické prostředí. Právě Světlá Nerudu přesvědčila o nosnosti venkovské látky pro moderní epiku. Později Neruda stejně ocenil historickou beletrii a sám čerpal látky z folklorní tradice.⁵⁸

---

⁵⁵ Srov. ČECH, Leander. Literární směry v letech padesátých. In: *Literatura česká devatenáctého století*. Praha: Nákladem Jana Leichtera na Král. Vinohradech, 1907, s. 138 – 142. ISBN neuváděno.

⁵⁶ Srov. NOVÁK, Arne. Božena Němcová. In: *Literatura česká devatenáctého století*. Praha: Nákladem Jana Leichtera na Král. Vinohradech, 1907, s. 1. ISBN neuváděno.

⁵⁷ Srov. ČECH, Leander. Literární směry v letech padesátých. In: *Literatura česká devatenáctého století*. Praha: Nákladem Jana Leichtera na Král. Vinohradech, 1907, s. 171. ISBN neuváděno.

⁵⁸ Srov. LEHÁR, J., STICH, A., JANÁČKOVÁ, J., HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku* Praha: 2008, s. 267 – 268. ISBN 978-80-7106-938-8.

Pod pojmem světovost literatury rozuměli zřetel k momentům, jež člověka v Čechách spojovaly s člověkem jinde, s člověkem vůbec. Tuto problematiku zpracovával každý autor po svém. Erben a Světlá kladli důraz na platnost mravních norem v lidském soužití, jindy se do popředí dostalo vědomí složitosti světa, nepoměr dobra a zla, proměnlivost hodnot a hodnocení, jak tomu bylo například u Nerudy. Ale pro všechny „člověk vůbec“ zahrnoval též vnitřní svět jedince. Pro romanopisce byl duševní život závažný jako zázemí činů a jejich ozvučná deska; lyrik ho oceňoval jako zdroj inspirace i jako hráz, která osobnost chrání od tlaků zvenčí, od svodů konformity.⁵⁹

Literatura měla dvě nové funkce – poznávací a výchovnou. Tím měla dopomoci k sebepoznání současného člověka a ovlivňovat novou občanskou morálku a literární díla měla sloužit k rozvoji občanské demokratické společnosti. Záleželo na sdělnosti vlastního projevu a jeho přijetí. Nikdo ze spisovatelů, ale i nakladatelů nechtěl riskovat ztrátu čtenáře. To se v literatuře projevilo nedůvěrou k dlouhým a velkým tvarům jako jsou romány. Tím nejvíce trpěla právě Světlá, která si stěžovala, že musí psát krátké prózy.

Májovská generace se také snažila o rozšiřování čtenářské obce a zkvalitňování literatury. K této snaze přispěly především noviny, ve kterých získaly značnou oblibu publicisticko-beletristické útvary jako je Nerudův fejeton, v sedmdesátých letech pak zásluhou Šimečka a Arbese přibyla soudnička. Oblíbeným novinovým žánrem byl i román na pokračování.⁶⁰

„Navzdory publikačním obtížím a v zápase s nimi obohatili májovci českou povídku i román o díla trvalé hodnoty (Světlá, Hálek) i nadnárodního významu (Neruda). Vrstevník májovců Gustav Pfleger Moravský stvořil první významný český román ve verších (*Pan Vyšínský*). Po Sabinovi rozvinul román sociální (*Z malého světa*) a učinil krok k románu psychologickému (*Paní fabrikantová*).

V májovské lyrice se udomácnila reflexivnost a nabyla mnoha podob. Milostná lyrika se zbavila oné rétoričnosti, kterou jí vtiskl J. Kollár a pozdní F. L. Čelakovský. Přiblížila se písni a popěvku ať tlumočila zbožňování (V. Hálek), nebo střízlivou rozvahu. Neruda v cyklech *Otci* a *Matičce* položil základy moderní rodinné poezii.“⁶¹

---

⁵⁹ Srov. LEHÁR, J., STICH, A., JANÁČKOVÁ, J., HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku* Praha:NLN, 2008, s. 267 – 268. ISBN 978-80-7106-938-8.

⁶⁰ Tamtéž, s. 267 – 268.

⁶¹ Tamtéž, s. 268.

3. 3. Formování vlasteneckých výchovných tendencí v literatuře

Než přejdeme k pojmu vlasteneckých výchovných tendencí v literatuře, je třeba vysvětlit samotný pojem tendence v literatuře. Otakar Hostinský ve své studii *O realismu uměleckém* vymezil tento pojem takto. „Tendenční úmysl umělcův rozhoduje pouze o volbě předmětu; jakmile však předmět vhodný, tj. tendenci, o niž jde, v sobě opravdu chovající, je nalezen, počíná tvoření realistické, umělec úplně podřizuje se předmětu tomu, hledí především pomocí dokonalé přirozenosti a pravděpodobnosti dosáhnouti dojmu naveskrz konkrétního, a tendence nebo idea vynikne pak sama s přesvědčivostí tím větší, čím věrnější jest obraz skutečnosti.“⁶²

Světlá se snažila prostřednictvím svých tendenčních děl čtenářům ukazovat, co je to český národ, jak by se měl správný Čech chovat. Kritizovala odnárodnělé vrstvy společnosti, jako byla například šlechta. Prostřednictvím literatury se snažila vychovávat uvědomělé občany a ukazovat svět takový, jaký skutečně byl.

Už Josef Kajetán Tyl začal pracovat s pojmem vlastenecká povídka, které jsou vesměs tendenční a jejich účelem je v lidech probouzet a posilovat vědomí národní. „Kde vědomí české bylo utajeno a jazyk český postrčen, tam Tyl svými spisy razil vlastenectví cestu a zjednával řeči české v platnost ve vrstvách nejširších.“⁶³

3. 3. 1. Vývoj prózy v době národního obrození

Součástí národních snah, které v našem prostředí probíhaly od konce 18. století, bylo úsilí o navázání na staročeskou literární tradici a vytvoření žánru, který bude čtenáři zprostředkovávat výraz národního vědomí. Obrozenci toužili objevit v minulosti díla umělecky vyspělá, která byla chápána jako výraz svébytnosti národa. Takovými díly ale česká literatura nedisponovala, proto nezbyvalo nic jiného, než tato díla vytvořit, případně je zkompileovat z původních prvků. Tak vznikají falzifikáty – *Rukopisy zelenohorský a královédvorský*.

Obrozenci toužili vytvořit beletrii, která jinde v Evropě 19. století měla za sebou už dlouhou historii. Protože v naší literatuře byl hlavním směrem klasicismus, tyto snahy byly realizovány pomocí básnické prózy. Představa románu kolísala mezi představou románu jako žánru vysokého, kterou splňoval román mytologický a básnický, a představou románu jako

---

⁶² HOSTINSKÝ, Otakar. O realismu uměleckém. In: HOSTINSKÝ, Otakar. *Studie a kritiky*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 96. ISBN nevedeno.

⁶³ ČECH, Leander. Literární směry v letech padesátých. In: *Literatura česká devatenáctého století*. Praha: Nákladem Jana Leichtera na Král. Vinohradech, 1907, s. 783. ISBN nevedeno.

žánru středního a lidového. Toto kolísání bylo odrazem vnitřní dichotomie obrození i samého románového žánru. Proto se tu paralelně se snahou o vytvoření vysokého románu s použitím básnických prostředků a mýtu dávnověkosti mohla uplatňovat i snaha o vytvoření „lidového“ románu zušlechtěním lidové knížky a „zlidověním“ německé sentimentální novely, jak tomu bylo u Němcové a především u Tyla.⁶⁴

3. 3. 2. J. K. Tyl a jeho nový literární program

Po prvních dvou etapách českého národního obrození, ve kterých „byly poznány a stanoveny zákonitosti českého jazyka, rozšířen slovník, a tak vytvořen základ spisovného jazyka, nutný předpoklad samé existence národa. Na překladech velkých děl světové literatury se vytrýbila i prokázala schopnost češtiny. Studium lidové poesie poučilo o básnickém bohatství v ní uloženém a ukázalo se, že z těchto základů může vyrůstat české básnictví k osobitému národnímu projevu“⁶⁵, nastoupila na kulturní scénu třetí generace – generace Tylova, která byla inspirována revolučními ideály roku 1830.

Spisovatelé jungmannovské generace tvořili především pro české vzdělance. „Chtěli udržet jejich přirozené vědomí příslušnosti k národu, rozvíjet její jazykovou výchovou a nahradit v jejích kulturních potřebách jinojazyčnou literaturu díly českými.“⁶⁶ Tyl naopak byl přesvědčen, že „[...] boj o formování národa není ve skutečnosti záležitostí jedinců, ale má spontánní oporu v širokých vrstvách.“⁶⁷ Proto Tyl vytvořil vlastní literární program, který se výrazně lišil od toho, co předcházelo.

Tyl „pochopil, že formující se český národ je v možnostech svých projevů velmi omezen a již tím, že česká literatura dostává odlišené postavení v životě národa, než je tomu u literatur jiných. [...] Česká literární tvorba má zastupovat jiné, zatím nedostupné formy národního života a přímo se účastnit společenského boje jako činitel výchovný.“⁶⁸ Proto hledá vhodný literární žánr, ve kterém „[...] chce především národnostně uvědomovat čtenáře a všestranně přispívat k tomu, aby urychleněji postupoval a završil se proces konstituování české národní společnosti.“⁶⁹

---

⁶⁴ Srov. HODROVÁ, Daniela. *Hledání románu*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 152 – 156. ISBN neuvedeno.

⁶⁵ KAČER, M., OTRUBA M. *Josef Kajetán Tyl*. Praha: Orbis, 1959, s. 9. ISBN neuvedeno.

⁶⁶ Tamtéž, s. 10.

⁶⁷ Tamtéž, s. 10.

⁶⁸ Tamtéž, s. 11.

⁶⁹ Tamtéž, s. 11.

Tyl správně postřehl nedostatek soudobé české publicistiky. V té době neexistoval časopis, který by stál v čele aktuálních potřeb národního hnutí. Tento nedostatek se Tyl snažil odstranit pomocí časopisu *Květy*.

3. 3. 3. Časopis *Květy* jako šířitel národního uvědomění

„V svých *Květech* viděl Tyl od počátku „veřejnou, všeobecnou knihu“ všech českých lidí a českého života let třicátých, a usiloval tedy o to, aby jim byl 'vtělen ráz národní.' *Květy* měly přímo vyrůstat z potřeb přetvářející se a nově se formující národní společnosti tak, aby konkrétní i obecné rysy těchto potřeb časopis vyjadřoval, aby byl 'mluvící troubou celého národa.' Měl se také zpětně obracet ke čtenáři, působit na něho, přesvědčovat jej a získávat, národnostně jej uvědomovat, měl české společnosti sloužit jako 'rostoucí a vzrůstající se slabikář mladých učitelů a starých školáků.'“⁷⁰

Podtitulem časopisu se stalo označení „národní zábavník.“ Toto označení *Květy* velice přesně charakterizovalo. Tyl navazoval na obrozeneckou tradici lidových časopisů, které měly tři pravidelné druhy příspěvků – beletrii, články všeobecně vzdělávací a drobné příspěvky (krátké zprávy, zajímavosti, anekdoty, hádanky). Všechny tyto příspěvky musely těsně souviset a národním a vlasteneckým životem.⁷¹

I přesto, že byly *Květy* velice populární, byly určené lidem se základním vzděláním, proto nebylo možno uskutečňovat národní výchovu prostřednictvím odborných článků a statí. „Tyl chtěl o povinnostech k národu přesvědčovat především uměleckými obrazy, jež u jeho publika zaručovaly psanému projevu největší možný agitační účín.“⁷² Zaměřoval se především na povídkovou tvorbu, která byla všem lidem nejvíce přístupná a mohla tak nejvhodněji sloužit k propagaci národní tendence.⁷³

V roce 1848 Tyl založil nový časopis s názvem *Pražský posel*, v němž se objevila nová literární forma - vlasteneckovýchovní povídka. Jejím prostřednictvím chtěl promlouvat s čtenářem o vlasteneckých otázkách, které probouzely a uvědomovaly. „Drobná a soustavná uvědomovací činnost mohla podle Tylova názoru jediná vést za daných možností k tomu, aby se vytvořilo skutečné národní společenství. A to mělo být cílem, to mělo být přední starostí všech vrstev naší společnosti. Jako představitel tohoto úsilí vytyčil Tyl ideál vlastence,

---

⁷⁰ KAČER, M., OTRUBA M. *Josef Kajetán Tyl*. Praha: Orbis, 1959, s. 13. ISBN neuvedeno.

⁷¹ Srov. OTRUBA, Mojmir České časopisy ve třicátých letech – Jindy a nyní – *Květy* – Tylova ideologie národního hnutí a jeho program literární. In: OTRUBA, Mojmir, KAČER, Miroslav. *Tvůrčí cesta J. K. Tyla*. Praha: SNKLU, 1961, s. 44. ISBN neuvedeno.

⁷² KAČER, M., OTRUBA M. *Josef Kajetán Tyl*. Praha: Orbis, 1959, s. 13. ISBN neuvedeno.

⁷³ Tamtéž, s. 10.

jemuž se stává vztah k vlasti – záležitost jeho srdce i rozumu – hlavní náplní života, stojí nade všemi ostatními vztahy a povinnostmi, určuje všechno jeho konání.“⁷⁴

3. 3. 4. Tylova vlasteneckývýchovná povídka

Tylův požadavek národní literatury platil pro všechny literární druhy. Tyl si ale uvědomil, že dílo musí jak obsahově, tak i způsobem podání vyhovovat lidovým čtenářům. Proto před poezií upřednostnil prózu, především povídku, která sloužila k národně propagačním účelům.

Jeho původní povídky *Bilinský vladyka*, *Poslední pohanka*, *Svatba na Sioně*, *Slečna Lichnická* atd., byly povídky historické, které nemohly být bezprostředním nositelem vlasteneckývýchovné tendence, pomocí které chtěl vychovávat lid.

„Aniž měl pro nový žánr předchůdce v dosavadní české tvorbě, pokusil se již v následujícím větším prozaickém příspěvku v *Jindy a nyní* o původní povídku ze současnosti – a pokusil se o ni v tom stylu, který byl jemu i čtenářům velmi blízký, ve stylu německé sentimentální povídky.“⁷⁵

Z německé sentimentální povídky Tyl využíval zobrazování prostředků a vypravěčských postupů, které se u něj však dostávaly do jiných souvislostí. „Německá sentimentální povídka jako celek je Tylovi jen východiskem, jen modelem, jež osobitě předpodstatňuje, a vytváří tak svou *povídku vlasteneckou*.“⁷⁶

Tylova vlastenecká povídka se od německé sentimentální povídky lišila i podobou a charakterem hrdinů. Nejčastěji to byli příslušníci české maloměstské společnosti – učitelé, řemeslníci, vzdělané ženy a dívky, herci, spisovatelé, vojenští vysloužilci, úředníci a statkáři. Svým vnějškem odpovídali českým lidem tehdejší doby, ale jejich kladné vlastnosti a intelektuální schopnosti jsou však silně nadneseny, zvláště byla zvýrazněna jejich schopnost citových reakcí, a jejich citový život vůbec vstupoval do popředí. „Ideální dokonalost morální, schopnost jemného citového života, intelektuální výše nebo oduševnělost hrdinů pojí se vždy s jejich ideálně intenzívním prostředkem národní příslušnosti. Jednou je tento vztah pojat nevývojově - hrdina je od počátku uvědomělým Čechem - jednou povídka zobrazuje, jak teprve hrdina k tomuto hlubokému přesvědčení dospívá.“⁷⁷ S tímto charakterem hrdinů se setkáváme i u Světlé.

⁷⁴ KAČER, M., OTRUBA M. *Josef Kajetán Tyl*. Praha: Orbis, 1959, s. 11. ISBN neuvedeno.

⁷⁵ OTRUBA, Mojmir. *Krásná próza v Květech – Tylova vlastenecká povídka*. In: OTRUBA, M. KAČER, M. *Tvůrčí cesta J. K. Tyla*. Praha: SNKLU, 1961, s. 54. ISBN neuvedeno.

⁷⁶ Tamtéž s. 54.

⁷⁷ Tamtéž s. 55.

Tvrzení, že Tylův vlastenec byl typizovanou postavou českého prostředí, je chybné. Měl jen některé její vnější rysy. „V podstatě je beletristickým přepisem ideálu, je to umělecká kreace žádoucí podoby budoucího českého člověka. Hrdina vlastenecké povídky vyjadřuje Tylovu představu ideálně dokonalého příslušníka národního kolektivu.“⁷⁸ Naopak vedlejší postavy povídek „nejsou bezprostředně zasaženy základním ideově tematickým plánem, pravdivost jejich kresby není také tímto činitelem omezována [...] Pro českou prózu mají tyto drobné postavy z vlasteneckých povídek význam tím, že jsou vlastně prvními zdařilými kresbami českých lidí.“⁷⁹

Dalším faktorem, který se objevoval u Tyla a zároveň i u Světlé, byla podřízenost kompozice povídky dějové výstavbě. Dějová spleť, dramatičnost, dodatečná projevování vztahů mezi postavami atd. „Tito činitelé slouží v povídce jistě jako faktor 'zábavný'; jimi se však do důsledků realizuje vlastenecké téma povídky, tyto prostředky právě umožňují, aby ideologie národního hnutí a konkrétní problémy a potřeby národního života byly názorným způsobem představeny. [...] Tak je 'zábavných prvků' využito v Tylově vlastenecké povídce k samotné „zábavě“ a jejich souhrnu jako tendenčního prostředku.“⁸⁰

Tyto povídky byly oblíbené, ale Tyl v nich o vlastenectví pojednával povrchně. Nepokusil se zobrazit hlubší a pronikavější problémy národní. Po vydání díla *Poslední Čech*, sklídí kritiku Karla Havlíčka Borovského, který Tylovi vytýkal přílišnou sentimentálnost. „Ohlašoval éru věčnosti v přístupu k národnímu hnutí, věrohodnosti v beletrii, respektu ke kriticky uvažujícímu čtenáři, toužícímu poznávat soudobý svět takový, jaký je.“⁸¹

Vlastenecká povídka ale nezanikla, svoji oblibu si uchovávala až hluboko do druhé poloviny devatenáctého století, kde nacházela i své pokračovatele, především Karolínu Světlou, která na literární odkaz Tyla navázala svým románem *První Češka*.⁸²

3. 3. 5. Vstup Světlé na pole literatury

Světlá do literatury vstoupila s dvěma ideami. Tou první bylo úsilí o lepší spravedlivý společenský řád, v němž by člověk nebyl omezován starými předsudky, konvencemi a dogmaty morálky určované panstvem. Druhá idea - idea národního uvědomění, pevně

---

⁷⁸ OTRUBA, Mojmir. Krásná próza v Květech – Tylova vlastenecká povídka. In: OTRUBA, M. KAČER, M. *Tvůrčí cesta J. K. Tyla*. Praha: SNKLU, 1961, s. 56. ISBN neuvedeno.

⁷⁹ Tamtéž, s. 59.

⁸⁰ Tamtéž, s. 57.

⁸¹ LEHÁR, J., STICH, A., JANÁČKOVÁ, J., HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku* Praha: 2008, s. 223. ISBN 978-80-7106-938-8

⁸² Srov. Tamtéž, s. 223.

opřeného o pokrokové myšlenkové tradice našeho lidu a zakotvené v současnosti, z čehož může vyplynout idea boje za kulturní a politická práva českého národa.⁸³

V jejích dílech nikdy nebylo na prvním místě vypravování. Romantické a dramatické příběhy měly sloužit jako dokreslující patina, protože hlavní byla vždy nějaká myšlenka, idea, která byla někdy méně a někdy více při běžném pohledu patrná jako bojovná, revoltující. „Revoltující proti všemu starému, nezdravému, bojující za lepší vztahy mezi lidmi.“⁸⁴ Díky svým uměleckým dovednostem a vypravěčské poutavosti dokázala tyto myšlenky rozšířit do nejširších řad lidu.

Tato revolta se ale netýká jejích prvních salonních novel – *Dvojí probuzení*, *Sestry*, *Společnice*, *Láska k básníkovi* – Světlá zde zdůrazňoval mravní tendenci, která nebyla zcela prožita. Tíhu etických hodnot, odříkání, mravní pokory a oběti klade na ženu.⁸⁵

4. Obraz Prahy v literárních dílech 19. století

Moje práce je zaměřená na tzv. pražské prózy, proto je třeba zaměřit se na zobrazování Prahy jako města v literatuře. Především v době 30. a 40. let se formuje nový obraz městského prostředí v literatuře. Praha slouží nejen jako prostorová kulisa, ale také prostor sociokulturní. Světlá také Prahu pokládá za místo, ve kterém kráčely dějiny.

4. 1. Obraz Prahy v době 30. a 40. let

Ve třicátých a čtyřicátých letech devatenáctého století se v české literatuře rodil obraz Prahy. Byl to obraz Prahy jako města. Tento obraz města se utvářel i v jiných zahraničních literaturách. „Sociální organismus města je pojednou odrážen dobovými texty mnohem plněji a v konkrétnějších detailech, než tomu bylo dříve. Rodí se současně povědomí o estetice města, které už nestojí v protikladu ke krajině, ale jeví se jako její součást. Zatímco na konci minulého a počátku tohoto století je město vnímáno jako neestetické a buď je literaturou v zásadě opomíjeno, nebo do ní vstupuje jen negativně jako východisko úniku do jediné autentické přírody.“⁸⁶

Obraz Prahy „nevzniká sice obdobně plynule jako v západních kulturách, ale přesto rozhodně nevzniká z ničeho. Nepříliš četné stopy zájmu o městskou skutečnost lze tu a tam

---

⁸³ Srov. ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha: Melantrich, 1980, s. 135. ISBN neuvedeno.

⁸⁴ Tamtéž, s. 136.

⁸⁵ Srov. NOVÁK, Arne. *Karolina Světlá*. In: NOVÁK, Arne. *Česká literatura a národní tradice*. Brno: Blok, 1995, str. 88. ISBN 80-7029-056-0.

⁸⁶ MACURA, Vladimír. *Obraz Prahy v české obrozenecké kultuře*. In: FREIMANOVÁ, Milena (ed.). *Město v české kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie, 1982, s. 154. ISBN neuvedeno.

objevit od počátku století v publicistice a především v lokální frašce, jakkoliv dokládají spíše obtížnost, jíž se tento zájem mohl v podmínkách vrcholné obrozenecké kultury prosadit. Lokální fraška a vlastně i divadlo samo stálo ostatně na okraji jungmannovské kultury a častokrát již za jejími předěly – vykazovalo svou potřebu skutečného lidového publika zcela jiné parametry. Pronikaly-li momenty z reálného městského a zvláště pražského života do obrozenecké kultury tudy, pronikaly tak spíše zadem, opovrhovanou či alespoň málo prestižní periférií. A také tam byly vlastně potlačovány z velké části zvnějšku, především tlakem vídeňské frašky.“⁸⁷

Jungmannovská představa Prahy byla odlišná „Podřizovala se potřebám obrozenecké ideologie a nikoli tlaku vlastní reality – agresivní, životaschopné a rychle se vyvíjející městské skutečnosti. Tato představa však přesto vytvářela další zdroj, z něhož v třicátých letech obraz Prahy, zhruba řečeno 'tylovské,' vyrůstal, a ani potom zcela nezanikla. Prosazovala se v třetím a čtvrtém desetiletí minulého století s takovou silou, že to mělo zřejmý účinek na skutečnost, že tehdejší obraz Prahy je proti – kupříkladu Paříži sueovské nebo Londýnu Dickensovu či Gogolovu Petrohradu mnohem méně jednodušší.“

Na jedné straně je v něm patrná vrstva dobových reálií, reflexí každodenní přítomnosti města, středisek soudobého společenského života /Kanálka, Krenovy sady, Barviřský ostrov, Nové sady/, sociální periférie /Uhelny trh, František/, žánrových výjevů ze života obyvatel /dělnictvo, pouliční obchodníci, prostitutky/, na druhé straně vrstva zcela jiná, odlišná svou stavbou i souborem motivů. Zatímco „reálná“ vrstva usiluje postihnout Prahu jako celek v jediném spojitém pásu jakožto soubor konkrétních detailů a fakt, ta druhá – v níž přežívá klasické obrozenecké myšlení – je z hlediska místopisu a sociografie okázale nespojitá, pracuje vlastně s několika emblémy, pevnými hodnotovými znaky často nápadně ornamentálně uspořádanými.“⁸⁸

Emblémy jungmannovské generace byly chudé. Z konkrétních pražských lokalit se v nich objevovaly především Vyšehrad, Vltava, Karlův most a Bílá hora. Ale i ty byly zobrazovány jen mlhavě, například Vyšehrad = skála. Rozdíl byl i v časové orientaci. Zatímco jungmannovská generace přijímala současnost jen jako reflexi minulosti, obraz Prahy ve třicátých – čtyřicátých letech se zaměřoval pouze na přítomnost.⁸⁹

---

⁸⁷ MACURA, Vladimír. *Obraz Prahy v české obrozenecké kultuře*. In: FREIMANOVÁ, Milena (ed.). *Město v české kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie, 1982, s. 154 – 155. ISBN neuvedeno.

⁸⁸ Tamtéž, s. 156 – 157.

⁸⁹ Srov. MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. Jinočany: H&H, 1995, s. 178 – 184. ISBN neuvedeno

4. 2. Pojetí prostoru v českém románu na přelomu století

Jedním z hledisek, o která se může opírat typologie románu je, podle Daniely Hodrové, pojetí prostoru. „Román se na jeho základě jeví jako román toho či onoho místa nebo sledu míst, jež jsou v podstatném vztahu nejen k syžetu a hrdinovi, ale k celkovému pojetí reality. [...]

Důležitá je okolnost, v jakém vztahu je prostor k hrdinovi; tento vztah závisí na dobovém pojetí reality /v užším slova smyslu – prostoru/, na poetice žánru a románovém typu:

- 1/ prostor může být v románu pouhou kulisou či arénou děje,
- 2/ prostor je pojat jako alegorizovaná zkušenost hrdiny nebo celého společenství,
- 3/ prostor se personifikuje, vystupuje jako postava,
- 4/ prostor se hrdinovi odcizuje, stává se neproniknutelným a uzavřeným, hrdina jím bloudí, aniž kdy dospěje k poznáním.

Román se od středověku vyvíjel od prostoru pojatého jako alegorie přes prostor – kulisu k prostoru – postavě a prostoru odcizenému; na druhé straně v literatuře paralelně existují typy, které se opírají o určité pojetí prostoru, historicky jen nepatrně modifikované /dobrodružný román o prostor – kulisu, iniciační a prostor – alegorii apod./.

Česká próza od obrození po přelom století procházela postupně všemi zmíněnými fázemi pojetí prostoru. Zatímco obrozenecká poezie se opírala o pojetí prostoru jako symbolu a alegorie, romány třicátých let 19. století /první české romány vůbec/ - Jarohněv z Hrádku a Masticák od Jana z Hvězdy a Tylův Poslední Čech – byly typickými romány prostoru – kulisy. S tímto typem prostoru se pojil dobrodružně pojatý syžet se zdůrazněným motivem převleku v rovině postav. Kulisovitý prostor těchto románů jeví už nicméně náznaky pojetí prostoru jako alegorizované zkušenosti hrdiny a národa, kulisa měla vlastenecko-symbolický ráz, ať se jednalo o Prahu, která tu vystupovala jako jedno z dobrodružných míst, na němž se odvíjel vlastenecky zbarvený historický nebo soudobý děj, nebo o osamělý zámek, symbolický prostor 'posledního češství.'

Pojetí prostoru jako vlastenecké alegorie se plně rozvinulo v padesátých a šedesátých letech v souvislosti s tzv. vlasteneckým románem s tajemstvím, který představovaly romány Sabinovy, pražské romány K. Světlé aj.⁹⁰

---

⁹⁰ HODROVÁ, Daniela. Praha jako město deziluze v českém románu přelomu století. In: FREIMANOVÁ, Milena (ed.). *Město v české kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie, 1982, s. 168 – 169. ISBN neuvedeno.

Pojetí prostoru ve vlasteneckých románech s tajemstvím bylo iluzivní, a to v tom smyslu, že hrdina, který byl typem vlastence – blouda, spojoval s tímto prostorem iluzi o vzkříšeném národě. Elegicky a přitom vlastenecky iluzivně pojímala Prahu Světlá v románech *Zvonečková královna*, *První Češka*, *Na úsvitě*, *Poslední paní Hlohovská*. Ve svých vesnických románech Světlá lokalizuje mystérium národa do osamělých chalup, do slavných bludařských a prokletých českých rodů, například *Kříž u potoka*, *Nemodlenec*.⁹¹

„V souvislosti s neblahou historickou situací národa se iluzivní vlastenecký román s tajemstvím na konci století měnil v román deziluzivní, který se zároveň konstituoval jako polemika s pražskou žánrovou prózou a konvenčními pražskými romány pojatými v duchu vlčkovského 'ideálního realismu'.“⁹²

4. 3. Obraz Prahy v díle Karoliny Světlé

Prostředí Prahy Světlá znala, protože zde strávila většinu svého života. Ve svých dílech zpracovala vzpomínky na svoje dětství a dospívání, příběhy a pozoruhodné události, které jako malá slýchala. Tento „reálný zdroj staropražských povídek můžeme pojmenovat jako pamětní záznam životní podoby starosvětské Prahy, jehož součástí jsou i v paměti uchovaná tradovaná vyprávění o lidech a příbězích tohoto prostředí. Zatímco o Podještědí psala Světlá v době, kdy ho poznávala a kdy v něm opakovaně žila, mezi dobou, kdy o starosvětské Praze psala a kdy ji poznávala, uplynulo třicet a více let; z pamětního záznamu tradovaných vyprávění se nutně vytratila takový přídatná hodnota poselství a informace, které Světlá přijímala s tradovaným vyprávěním a vůbec s orálními referáty Podještědí.“⁹³

Tento časový odstup umožňoval, aby se do díla vsunula nejenom autorčina značná literární zkušenost, ale také její lidské vyrovnávání s rodným prostředím a rodinou, která nechápala její touhu po vzdělání a emancipovaném intelektuálním uplatnění.⁹⁴

Praha v díle Světlé byla tematizována v každém z jejich literárních tvůrčích období. V prvním období se zaměřila na tzv. salonní novelu, ve které ukazuje pouze „život vyšších společenských kruhů, pevně svázaný konvencemi a etiketou [...]“⁹⁵

---

⁹¹ HODROVÁ, Daniela. Praha jako město deziluze v českém románu přelomu století. In: FREIMANOVÁ, Milena (ed.). *Město v české kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie, 1982, s. 170. ISBN neuváděno.

⁹² Tamtéž, s. 170 – 171.

⁹³ OTRUBA, Mojmir. Ve směru od reality do literatury. In: OTRUBA, Mojmir. *Znaky a hodnoty*. Praha: Československý spisovatel, 1994, s. 173. ISBN 80-202-0464-4.

⁹⁴ srov. Tamtéž, s. 173.

⁹⁵ POHORSKÝ, Miloš (red.). *Dějiny české literatury. III. díl, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vydání. Praha: Československá akademie věd, 1961, s. 125. ISBN neuváděno.

Záhy Světlá zpracovává osudy skutečných postav, s kterými se v Praze ve svém mládí buď osobně, nebo prostřednictvím vypravování seznámila. Zobrazením maloměstských postav „se autorka snažila pochopit a vystihnout specifické rysy českého národního ducha - obětavost, samostatnou myslitelskou hloubavost, přísnou mravnost a povahovou ušlechtilost.“⁹⁶ Ve svých románech *První Češka*, *Na úsvitě*, *Poslední paní Hlohovská* a *Zvonečková královna* zasahuje děj do Prahy druhé poloviny 18. století a začátku 19. století, do doby svobodomyšlných hnutí osvícenských, selských rebelií a počátku národního obrození.

Poté upouští od historické Prahy a ve svých dílech psala o Praze současné, ať již předrevoluční – *Pan policejní komisař*, nebo v době samotné revoluce roku 1848 – *Pán a sluha*. Praha byla v těchto povídkách prokreslenější do detailů, zejména v obrazu místního a dobového životního stylu.

Všechna próza s náměty měšťanské Prahy byla stavěna na výrazném kontrastu. „Na jedné straně byl se silným kritickým patosem a přísnými odsuzujícími slovy zobrazován tísnivý a chmurný život v prostředí plném sobectví a chamtivosti, ledové bezcitnosti a licoměrnosti, na druhé straně stál svět hrdinů toužících po volném, svobodném a citově čistém vyžití, svět hrdinů, kteří přinášejí mezi lidi světlo a štěstí. V románech, které líčily život v honosných palácích a v elegantních salónech, se však Světlá většinou nedokázala oprostit od nevěrohodných dějových a charakterizačních šablon a neubránila se ani sentimentálním tónům.“⁹⁷

Je třeba zdůraznit, že patos těchto děl pro dnešního čtenáře na mnoha místech již vyprchal. Na druhé straně podávají věrný obraz ze života staré Prahy, která se pomalu rodí ve velké město, do něhož Světlá promítá svoji vášnivou revoltu proti temným stránkám soudobého měšťáctví, ztrátě charakteru a upadajícímu národnímu a mravnímu citění.⁹⁸

5. Konkrétní projevy vlasteneckývýchovné tendence v pražských prózách

Všechna umělecká činnost Světlé byla tendenční. V prvních novelách se tato tendence projevuje jako výstražné vykreslení povahových vad měšťanských dívek. Brzy do popředí ale vstupuje tendence zcela jiná, mocnější a hlubší – snaha vylíčit zásluhy českého lidu o osvětu a

---

⁹⁶ POHORSKÝ, Miloš (red.). *Dějiny české literatury. III. díl, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vydání. Praha: Československá akademie věd, 1961, s. 125. ISBN neuvedeno.

⁹⁷ Tamtéž, s. 126.

⁹⁸ Srov. Tamtéž, s. 127.

pokrok. Díky svému velkému čtenářskému dosahu Světlá mohla do svých děl vkládat pokrokové ideje a myšlenky, které se prostřednictvím knihy dostávají do nejširších řad lidu.

Světlá ve všech svých povídkách i románech dokáže zdůraznit ideově obsahovou stránku svého díla. Náměty z minulé doby, které se nejvíce objevují právě v pražské próze, ve svém podání aktualizuje a aktuálně v nich promlouvá k současnému čtenáři.⁹⁹

5. 1. Typ prostého venkovského člověka jako nositel vlasteneckývýchovné tendence

Světlá od mala bojovala proti měšťáckému konvenčnímu způsobu života. Nejvíce ji v tomto boji poznamenaly pobyty v ještědské krajině. „V ještědských horách si pak vroucně zamilovala prostý lid, jímž tehdejší měšťáctvo opovrhovalo, ale i na tomto venkově patřily pak její největší sympatie těm nejprostším [...]. Jasně obzory kraje a jasné obzory myšlení a života lidu v oněch prostých chalupách a domcích kontrastně stavěla proti těm měšťanským 'hrozným černým domům', za jejichž silnými zdmi byl i temný, často i zločinnými intrikami spřádaný život aristokratického měšťáctva, jehož sama se tak hrozila a jež tolik nenáviděla. Na první místo vždy stavěla prospěch vlasti a svou neochvějnou lásku k národu: měšťáckému nazírání byl osud vlasti a národa ve skutečnosti lhostejný.“¹⁰⁰

5. 1. 1. Na úsvitě (1864)

Románem *Na úsvitě* Světlá navazuje na úspěch próz *Několik archů z rodinné kroniky*. Světlá tu opět zpracovává osudy své vlastní rodiny, konkrétně její tety Josefky Böhrerové a zároveň počátky vlastenectví u nás. Román je psán formou vzpomínkových zápisků Kláry, do které Světlá vložila obraz české dívky tehdejší doby. Nositelem vlasteneckývýchovné tendence je její bratr Jarolím, který se cítí být Čechem.

Jarolím velice těžce nese, že ve škole musí mluvit německy. „Měl-li v studiích prospívati, bylo nevyhnutelno, aby si řeč tu dokonale přisvojil. Kdo se chtěl na počátku našeho století něčemu přiučiti, něco ze sebe udělati, musel se stát, jak snad každému známo, nevyhnutelně Němcem.“¹⁰¹ Rodiče mu domlouvají, ale Jarolím trpí. „Jen nebuď pošetilým,“ domlouvali mu pak rodiče, jsouce jeho úmyslem nemálo polekáni, „vždyť můžeš proto přece Čechem zůstat, třeba jsi mluvil mezi lidmi německy.“ „Smějte se mi, jak chcete, ale mně se

⁹⁹ Srov. ŠPICÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha: Melantrich, 198, s. 144. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁰ Srov. Tamtéž, s. 216 – 217.

¹⁰¹ SVĚTLÁ, Karolina: *Na úsvitě*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 248. ISBN neuvedeno.

to zdá přece jen falešností, jinou nebyla ve mně touha tak mocná po vědění, musel byste mi, tatínku, koupit chalupu, místo pánem stal bych se sedlákem. Teď bude ze mne dle pojmů mých netopýr.“ Jarolím se často díky těmto postojům stává terčem posměchu svého nevlastního bratra Pavlíka. „Až budu v Praze řádným studentem,“ pokoušel Jarolíma, „pak nebudu nikdy jinak mluvit než německy. Kdo hovoří teď ještě česky na tomto světě? Leda ten žebrák, prosí-li za dveřmi za tu boží almužničku. I nádvorníci naši se již za češtinu stydí a nutí se do němčiny, jak se o to denně přesvědčiti můžeme [...]“¹⁰²

Jarolím se snaží vlastenecky působit i na své okolí. Například Klárka díky němu poznává českou knihu. Její sestřenice Tekla, typická představitelka vyšší vrstvy, se jí za to vysmívá. „Pro Teklu byla moje knihovna předmětem nevyčerpatelných vtipů. Porovnávala moje prostinké české knížečky se svými nádhernými v aksamit a hedvábí vázanými německými almanachy a mistrovské v nich rytiny s dřevořezbami na obálkách mých. Jaký byl rozdíl mezi nimi, takový byl prý také rozdíl mezi oběma národy. Jeden se vychloubal všemi hmotnými a duševními poklady, byl boháčem a druhý sbíral dychtivě drobtý se stolu jeho opovržlivě smetané, živě se z nich jako nejnuznější žebrák.“¹⁰³ Slovy Klárky Světlá poukazuje na tehdejší vychování mladých dívek, které bylo také německé. „Všecky dívky v něm vzdělávané přilnuly výhradně k živlu cizímu a poněmčily, stavše se matkami, děti, domácnost i muže.“¹⁰⁴

Rodinu velice poznamená i nešťastný sňatek matky. Ta se provdá, ale snoubencovy účetní „knihy se vedly již po několik let dle nejvyššího rozkazu v jazyku německém,“¹⁰⁵ kterým matka samozřejmě rozumět nemohla. Tím na sebe vzala všechny jeho dluhy, které jí a její děti připravily o celý majetek. Rodina se snaží u soudu hájit, ale „že neuměla německy, to neplatilo u úřadu za žádný důvod. Poručík utržil hojného jen posměchu za odpověď na svoje stesky.“¹⁰⁶ Klárka od matky odchází a hledá si místo u svých tet, až se později znovu setká s Jarolímem.

Ten prošel osobním vývojem – cestoval a ve Vídni se stal doktorem. Díky obětavé péči o syna jednoho šlechtice obdržel místo vrchnostenského lékaře. Jarolím ale toto uznání odmítá. „Nechce se mi uznání a slávy veřejné, ponechávám ji rád jinému i s místem výnosným. Toužím po činnosti jiné. Fakulta naše mne brzo nahradí, ale lid náš by tak snadno

---

¹⁰² SVĚTLÁ, Karolina: Na úsvitě. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 249. ISBN nevedeno.

¹⁰³ Tamtéž, s. 354.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 355.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 275.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 283.

nenalezl přítele, jenž hodlá vžít se mu do duše, jak to chci učiniti já. Jemu náležejí síly moje, ne sláva, ale světlo je vodítkem a heslem mým a zůstane jím, až mne obejmě hrob.“¹⁰⁷

I Klárka učiní posun ve svém myšlení. Prostřednictvím knih se učí německy, ale jak dokládá její tvrzení, německý jazyk jí dělá velké problém. „Pavel mně přinášel tak skvostné knihy, jako jsem viděla u Tekly, aby mně dodal chuti ke čtení. Slabikovala jsem v nich pracně, rozumějíc teprv desátému slovu.“¹⁰⁸ Poté odmítne sňatek s nevlastním bratrem Pavlem, právě kvůli češtině. „Co jiného, než že si nejsme více rovni a že se tedy následovně více k tobě nehodím, [...] vidím to ode dne ke dni jasněji, a ty to vidíš se mnou, jenže z útlocitu mlčíš. Liším se v každém návyku, v každém pomyslu od tebe, a nejsem s to, abych se změnila, přijímajíc zásady tvoje. Co by řekli tvoji přátelé, kdybys mezi ně uvedl přihlouplou Češku? ...“¹⁰⁹

Klárka se prostřednictvím Jarolíma seznamuje s dobovými periodiky (Krameriusovy noviny, Počátkové krásného umění, Hlasatel), které pro něj znamenají poklad. „Podle těchto úkazů můžeš se nejlépe přesvědčiti, že nejsme my Čechové ještě tak ztraceni, jak jsem si co jiných mnohdy myslíval. Shledal jsem se na vysokých školách přece konečně s hloučkem stejně smýšlejících, v nichž plápolá tentýž pro vlast zápal jako ve mně. Jest to sice ohlas jen ostýchavý, ale nás uspokojuje již myšlenka, že nepracujeme zcela zdarma. Skromnička tj. jen světloňška, již jsme rozžehli, nesouce ji před národem svým, abychom mu jí ukázali na dráhu vzdělanosti samostatné, ale doufejme, že vrostě slabý tento plamínek v mocnou zář, již národ náš nejen osvítime, ale i nepřátele svoje oslepíme.“¹¹⁰ Do těchto periodik přispívá i samotný Jarolím. „Byla to vážná pojednání o právech lidských, rozjímání o vývoji člověčenstva a národů jednotlivých, podané způsobem každému snadno pochopitelným. Někdy zase to byly ohnivě zpěvy, velebící svobodu, rovnost mezi lidmi. Byly to vesměs výbuchy nejušlechtlejších citů lidské srdce zdobící.“¹¹¹

Světlem začínají otrásat Napoleonské války a i nad vlasteneckou snahou Jarolímovou se stahují mračna. Na popud ostatních spoluobčanů je obžalován za rozšiřování nebezpečných spisů mezi venkovským lidem. „Pobuřujete lid, protivuje se odvodu správně vypsánému, skrýváte zbučníky před trestající spravedlností, těšíte jich sliby na lepší budoucnost a reptáte zjevně proti zákonům zemským.“¹¹² Na základě tohoto odůvodnění je Jarolím zatčen. I přes

---

¹⁰⁷ SVĚTLÁ, Karolina: Na úsvitě. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 361. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 363.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 372.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 392.

¹¹¹ Tamtéž, s. 395.

¹¹² Tamtéž, s. 420.

obhajoby svých nejbližších se dozvídáme, že „miluje jen vlast a žádnou dívku, té chce jediné sloužit, za ni krvácet a umřít.“¹¹³ A na jeho slova dojde, ale i přesto svoje vlastenecké přesvědčení neodvolá. „Vlast, rodící syny, kteří umírají zneuznáni, bez slávy mučednické, jen z lásky k ní, jimž dostačí vědomí, že byli poctivými pracovníky na oné stavbě, kterážto světu dokáže, že žije v národě ještě duch krásný, života hodný, tá, o věř, sestro, má velkých v sobě zárodků. Cítím to na sobě, že uskutečnění budoucnosti všechny moje sny. Již jednou našel národ můj kouzelné slovo pokroku, pošinuv svět vítězně na zlaté dráze pravdy, najde je znovu! Jsem hrd na národ svůj, síla má mi ručí za sílu jeho, obětavost má za obětavost jeho, co žije ve mně, klíčí již v něm. Žehnám této zemi, již porosí zítra krev má, stokrát ji žehnám a se slzami lásky líbám pouta, tížící mne, že jsem ji zradit nechtěl. Až ji budete všichni milovati jako já, pak bude v ní den.“¹¹⁴

Světlá v tomto díle prostřednictvím postavy Jarolíma ukazuje téměř mravenčí práci prvních vlastenců, kteří se snažili prostřednictvím několika periodik a vlastních článků národně uvědomovat celou společnost. Dokonale vystihla jejich odhodlání kvůli vlasti položit svůj vlastní život.

Typ vlastence, který je ochoten za svoji vlast a národ položit život, se objevuje také v její povídce Pán a sluha.

5. 1. 2. Pán a sluha

V této povídce Světlá dává do kontrastu dva muže. Studenta Soběslava Vrbíka a jeho prostého sluhu Pavlíka.

Pavlík je prostáček, kterého jako tříleté dítě v Praze zanechal jeho vlastní otec, potulný brusíř. „Vyrostl na dvoře a ve stáji mezi selskými vozy, hubenými herkami, hrubými nádvorníky, štěkajícími psy a podnapilými vozky, [...] pohlížel tedy na vše, nejsou skutečně duchem svatým právě příliš obdařen, jako malé děcko, [...]“¹¹⁵ Pavlík je člověkem bez vlastního názoru. Ovlivňovat jej začne až student Soběslav Vrbík, kterému Pavlík dělá osobního sluhu.

Soběslav je typickým představitelem měšťácké společnosti. Z jeho stížností, s nimiž se svěřuje i Pavlíkovi, se dovídáme, že jeho studia financuje bohatý strýc, po kterém by Soběslav mohl dědit. Podmínkou dědictví je, že Soběslav musí řádně vystudovat, ale také se stát

---

¹¹³ SVĚTLÁ, Karolina: Na úsvitě. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 422. ISBN neuvedeno.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 440 – 441.

¹¹⁵ SVĚTLÁ, Karolina: Pán a sluha. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 270. ISBN neuvedeno.

slavným mužem a vlastencem. Soběslav Pavlíka také vyvede z omylu, že bohatství a rod slávu nikomu nezajistí. Slávu lze vydobýt jen skutky. Od té doby se Pavlík stává zamyšlenějším. Jeho obzory rozšíří i výpravčí, který Pavlíkovi začne předčítat rytířské romány. I tady se setkává s myšlenkou „[...] skutkem lze každému, i tomu nejnižšímu, nejposlednějšímu, nejzavrženějšímu státi se slavným mužem.“¹¹⁶

V březnu roku 1848 se Soběslav zcela změnil. Neustále ho navštěvovali přátelé, se kterými neustále o něčem hovořil. Také si nechal ušít oblek v národních barvách, který doplňovaly šavle a pistol. Pavlík tuto změnu nechápe, ale díky výkladům výpravčího pochopí „že se jedná o jakési velké obrození, že se má všem lidem lépe dařiti než dosud [...]“¹¹⁷ Záhy se dozvídáme, že Soběslav se změnil pouze navenek. O post vůdce studentstva a velkého vlastence nestojí. Přemýšlí o tom, jak ze všeho vycouvat. Jeho strýc měl ale na stávající situaci zcela jiný názor „Zdětinštěl dobrý ten muž nadobro nad blaženou budoucností českému národu kynoucí a zapřísahal jej zcela bezcitně a bezohledně, aby obraně její, kdyby toho potřeba kázala, neváhal obětovati svou krev.“¹¹⁸

I Soběslav se účastní svatodušní mše, která měla být sloužena na počest Slovanského sjezdu. Ta se ale změnila v demonstraci, kterou začne potlačovat vojsko. Místo aby se sám účastnil stavby barikád, zbaběle prchne do svého pokoje. Pavlík, který ale celou situaci pochopí, nejprve žádá svého pána, aby šel bojovat a stavět barikády. Když jeho prosby nejsou vyslyšeny, rozhodne se, že se účastní sám v převleku svého pána.

Po umlknutí válečné vřavy zpozorní i Soběslav. Když zjistí, že lidé se staví vojsku na odpor, i on chce být tím, který sklídí vavříny. Rychle spěchá pro své zbraně, které nemůže najít. Uvědomí si, že i Pavlík je pryč. Ten se záhy vrací a oznamuje mu, že vojska jsou poražena. Pavlík je ale raněn a umírá. Prosí ještě Soběslava, aby jeho čin nikomu nevyzradil, protože teď konečně ví, co je to sláva. „Ne, co lidé o člověku říkají, nýbrž co on si říká sám o sobě, to platí, a když si může někdo jako já nyní pomyslet: dobře učinils, to je ... nad každou slávu“¹¹⁹ Soběslav se díky tajnému skutku Pavlíka stává slavným mužem a tedy i dědicem.

---

¹¹⁶ SVĚTLÁ, Karolina: Pán a sluha. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 279.

ISBN neuvedeno.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 281.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 283.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 295.

5. 1. 3. Na košátkách

V povídce Na košátkách dává Světlá do kontrastu opět prostou postavu z venkova s postavou z města. Tentokrát se však jedná o ženské postavy.

Odrodilou měšťáckou společnost představuje Nanyňka, dcera úspěšné podnikatelky Bursové, které se dostává vzdělání v ústavu anglických šlechticů. Jedná se o typickou dívku z bohaté rodiny, která se musí chovat na úrovni. Nanyňka se nechá přejmenovat na Anettu, vznešeně se chová, obléká se zcela jinak a hlavně mluví jenom německy. To dokazují i slova její matky. „Jinak nepromluvila než po německu. Inu, co je po té hloupé češtině, kdo chce výše, nemůže přece při tak tupé řeči setrvati. Kam by jej pozvali a jak by naň tam koukali? Zůstal by u těch velikých sprostáčkem, třeba by měl sebevíce pytlů tolarů, sebevíce domů v samé Praze.“¹²⁰

Stejně jako Nanyňka se chová i její matka. Ta kvůli možnosti výhodného sňatku pro dceru, který by znamenal vyšší společenské postavení, se neváhá vzdát svého obchodu s rybami a stát se kapitalistkou i přesto, že to znamená do rodiny přijmout jako snachu Františku Drozdovou „venkovskou osobu mravů neuhlazených.“¹²¹

Františka, dívka pocházející z vesnice, je pravým opakem své švagrové a tchyně. Nejvíce je to vidět ve scéně, kdy se celá rodina chystá na večerní zábavu do ústavu anglických šlechticů. Františka se ustrojí do krátkých dykytových šatů, které se těšily velké oblibě mlynářských dcerek. Kolem krku má šňůry granátů, které má po své matce. Tím dává jasně najevo, že se za svůj původ nestydí a hrdě se k němu hlásí. Paní Bursová prosté oblečení vyčte se slovy: „Či skutečně nevíte, že ve vysokorodých kruzích barva vašich šatů platí za sprostotu a granáty kolem krku otočené že tam také již dávno se nenosí?“¹²² Nejen s oblečením, ale také s mluvou Františky není Paní Bursová spokojena. „Mám smrtelný strach, dodala panímaminka, jak to v dnešní společnosti dopadne s tou její němčinou. Augustýne, mohl bys s ní opakovati, jak má pozdraviti, když vejde, jak když se jí něco nabídne, a kterak se pozeptati velebné matky, jak se ráčí vynacházeti.“¹²³ Františka nachází zastánce ve svém švagrovi Tomášovi, který hájí její způsoby. Františka ale nechce v rodině vyvolávat žádný konflikt, proto se převlékne do toalety, kterou jí koupila paní Bursová. Se

---

¹²⁰ SVĚTLÁ, Karolina: Na košátkách. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Povídky z minulé Prahy*. Praha: Československý spisovatel, 1975, s. 82. ISBN neuvedeno.

¹²¹ Tamtéž, s. 108.

¹²² Tamtéž, s. 147.

¹²³ Tamtéž, s. 148.

slovy: „Tu mne tedy máte, jakou mne míti chcete.“¹²⁴ Františka rezignuje. Tím se povahově liší od Pavlíka a Jarolíma.

5. 2. Milostný motiv jako nositel vlasteneckývýchovné tendence

Světlá vlasteneckývýchovnou tendenci nejčastěji ukrývala do milostné zápletky, která je ústředním motivem povídky nebo románu. Volba milostné zápletky jako nosného tématu nebyla náhodná - zvyšovala atraktivitu celého příběhu.

Hlavní hrdinové jsou k sobě stavěni do protikladu – jeden z nich je představitelem nového národního myšlení, druhý naopak představuje odnárodnělou vrstvu společnosti.

Představitel národního myšlení má dva povahové typy. Prvním z nich je obyčejný člověk prostého původu, který byl představen v předchozí kapitole. Druhým typem je člověk, který náleží vyšší vrstvě společnosti, u kterého se předpokládá, že by měl stát spíše v opozici k vlastenci.

Nejčastěji je představitelem vlastence muž, který národně uvědomuje ženu, jak je tomu v románu *První Češka*, *Poslední paní Hlohovská*, *Bludička*, *Z ovzduší barikád*, *Mlha* a *Jitřenka*. Naopak v povídce *Tři chvíle* je nositelem vlasteneckývýchovné tendence žena. Mimo toto schéma stojí povídky *Jitřenka* a *Láska k básníkovi*.

V *Jitřence* jsou nositeli vlasteneckývýchovné funkce oba hlavní hrdinové, z nichž se na krátkou chvíli odnárodní. V románu *Láska k básníkovi* Světlá zpracovává své názory na umění a literaturu a zobrazuje zde dívku vysokých morálních hodnot, která je ochotná se vzdát své lásky vůči básníkovi, který má tvořit pro národ.

Odnárodnělou vrstvu představuje vyšší měšťanská společnost, která se k českému národu nehlásí, za svůj mateřský jazyk považuje němčinu a cítí se být Němcem.

5. 2. 1. První Češka (1861)

Román *První Češka* je jasným odkazem na Tylova *Posledního Čecha*. Světlá se zde snaží ukázat úpadek národně odrodilého rodu Schönbergů, který dávno zapomněl na to, že jejich předek přišel do Prahy chudý a bos.

Do kontrastu k této vrstvě měšťáctva Světlá klade dvě postavy, které paradoxně pocházejí přímo ze Schönbergovského rodu.

---

¹²⁴ SVĚTLÁ, Karolina: Na košátkách. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Povídky z minulé Prahy*. Praha: Československý spisovatel, 1975, s. 151. ISBN neuvedeno.

První postavou je syn Bedřich. Je jediné dítě svých rodičů, kteří do něj vkládali značné naděje. I přes všechno úsilí se výchova syna nezdařila, neboť se nikdy nechtěl naplno podřídit jejich rozkazům. Jako malý „[...] často i úmyslně zahovořil si v řeči luzy, po česku!“¹²⁵ Situace v Čechách tehdy byla opravdu vážná, sama Světlá ji ještě dokresluje slovy: „Čech přestal úplně Čechem býti; v celé vlasti nebylo snad dvacet mužů k národnosti české veřejně a s uvědoměním se hlásících.“¹²⁶ Nejvíce zraní své rodiče ve chvíli, kdy se ožení s půvabnou Gabrielou, která byla z nižší společnosti a pochybné pověsti. Manželství je však nešťastné a končí Bedřichovou sebevraždou. Předmětem sporu se teď stává dcera Jitka, která je jedinou dědičkou. Její matka, toužící po pomstě, uzavře s otcem Bedřicha smlouvu, podle které bude mít Jitka na celý majetek nárok po sňatku s některým ze svých bratranců.

Druhou postavou, která se vymyká představě člověka z vyšších kruhů, je právě Jitka. Babička ji učí domácím pracím, které Jitka bytostně nesnáší. Raději při cestě do kostela si povídá s žebráky a mluví česky. „Je ti skoro deset let a ty ještě neumíš německy. Jiná děvčata tvého stavu a stáří – ta se stydí a jak! Uklouzne-li jim mimo kuchyň české slovíčko.“¹²⁷ Často ji kárá babička.

Nenávist rodiny vůči nepoddajné Jitce vyvrcholí při slavnosti pořádané na počest vstoupení rodiny Schönbergů do šlechtického stavu. Jitka je vyzvána, aby pronesla modlitbu. „Celé shromáždění zůstalo jako omráčené, a bez překážky drmolila Jitka svůj český otčenáš.“¹²⁸ Tento hřích, který vrhne na celou rodinu hanbu, je umocněn výrokem Světlé, která poukazuje i na tehdejší postavení češtiny ve společnosti. „Jsou-li za našich let, anno domini 1858, česká slova, pronešená v besedách vyšších a nejvyšších tříd, považována za buřičství neb za nedostatek společenského taktu, byly před půl stoletím za nejvyšší sprostáctví, za urážku všech přítomných uznávány. Osoba po česku oslovená vrhala se tím mezi nejnižší třídy, mezi nejnevzdělanější vrstvy pražského společenstva.“¹²⁹ Za trest je vyslána na Javornický dvůr, kde má poznat skutečný život poddaných, aby si později vážila, že se narodila do vyšší společnosti.

Na Javornickém dvoře, tedy na vesnici mezi poddanými, se cítí mnohem lépe. Zde ještě více pochopí onu propast mezi chudými a bohatými a díky přátelství s místním rodákem Vojtěchem Šamberou se postupně formuje v dívku vlasteneckého cítění. Vyznává se láskou k českému národu: „Ano, národ svůj miluji víc než cokoliv jiného na světě, nade všechno, neb

---

¹²⁵ SVĚTLÁ, Karolina: První Češka. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 13. ISBN neuvedeno.

¹²⁶ Tamtéž, s. 14.

¹²⁷ Tamtéž, s. 56.

¹²⁸ Tamtéž, s. 81.

¹²⁹ Tamtéž, s. 81.

tak káže povinnost každému muži, každé ženě. Jak hrdě mu přinášivali předkové naši život v obět', než úskočný nepřítel je svedl s pravé cesty, odciziv je úloze jim od boha věčného svěčené!“¹³⁰ A prostřednictvím předčítání české kroniky kritizuje vyšší vrstvu, která se díky vidině života v bohatství a slávě odnárodnila. „Zpiti mocí svou, zapomněli čeští pánové na všecku čest, pokřtívali sebe a sídla svá podle oněch cizozemců, kteří je naučili zapomínati na přikázání boží a utiskovati bratry, opičili se po svých škůdcích v oděvu a mluvě, a králové čeští povolávali zrádně cizí plémě do země a zavrhujíce hříšné vlastním svým lidem, stavěli jim města k pohodlnému přebývání, k provozování obchodu a řemesel. A nepřátelé plesali nad snadným vítězstvím.“¹³¹

Jitčino šťastné období na Javornickém dvoře končí úmrtím babičky. Je nucena vrátit se zpět do Prahy, kde i nadále intrikuje její matka. Jitka je nešťastná, protože se podle smlouvy musí provdat za svého bratrance Emanuela. V Praze se objevuje Vojtěch, který Jitce vyzná své city a zároveň ji nabádá k boji proti vlastní rodině. „V jeho pelechu stála kolébka tvá, tys byla napojena jeho mlékem a odchována bylas na jeho spojenkyni; před tebou netajil své úskoky, svou faleš a lakotu, tys viděla, jak se vine v železných kruzích okolo národa tvého, jak v něm dusí ducha, čest, život; tys tedy mezi všemi povolána k boji s nimi.“¹³² Jejich chvíli přeruší Emanuel. Vojtěch mu svěří tajemství, že on je zapomenutým dědicem, jehož matku rodina zavrhl kvůli manželství s malířem, jako důkaz má u sebe fotografii své matky. „Ano, toť tvář té,“ zvolal Vojtěch vášnivě, „kterou jste na poušť vyštvali, protože se cítila Šamberovou, Češkou, z lidu pošlou, a že takto jednati chtěla, zavrhujíce vaše zmrzačilé cizácké předsudky a hříchy [...]“¹³³, zároveň nazývá Jitku spasitelkou rodu. „Ona musí zůstat mezi vámi, ona z vás musí vyhnat záhubného ducha cizoty, ona se musí státi první zas Češkou v rodu vašem a probuditi ve vás cit národní! V jejich čistých rukou promění se zlaté zřídlo vašich hříchů v proud požehnání, ona smyje zločiny vaše svou svatou láskou, ona se stane spasitelkou vaší ...“¹³⁴ Jitka úlohu očistit rod si vezme k srdci. Za pomoci její matky prchá s Vojtěchem pryč do hor. Tím končí vznešený rod Schönbergovců a jejich majetek je prodán.

Poslední stránky románu jsou věnovány jejich dětem – Vojtěchovi a Emanuelovi, kteří jako studenti prožívají v Praze rok 1848 a vzpomínají na svou matku, která se skutečně stala první Češkou „Ona probudila za málo let celou naši krajinu, duch národní vane u nás v každé chýšce, a celý houf mladíků s námi stejně smýšlejících přitáhl za námi do Prahy na studie a

---

¹³⁰ SVĚTLÁ, Karolina: První Češka. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 142. ISBN neuvedeno.

¹³¹ Tamtéž, s. 143 – 144.

¹³² Tamtéž, s. 188.

¹³³ Tamtéž, s. 191.

¹³⁴ Tamtéž, s. 191.

jest ozdobou našich škol. Již nezhyne národ náš, i kdyby byl znovu jat a ujařmen; sta a sta jsou hotoví zavlažiti kořeny jen krví svou, aby mohl mohutně růstati a klenby nebes se dotknouti.“¹³⁵

Inspiraci hlavně v oblasti postav Světlá našla ve svých vzpomínkách z mládí, především na svoji paní kmotru, která pocházela z vyšší pražské společnosti. Autobiografické prvky Světlá vložila i do hlavní hrdinky Jitky. Stejně jako ona se chtěla vymanit z bohatlické měšťácké společnosti. Do Jitky promítá také své pocity, které ji provázely na její cestě k národnímu uvědomění.

Prostřednictvím Vojtěcha, který Jitce vykládá českou minulost, Světlá reflektuje své postřehy a soudy, kterými se ve své době snažila působit na čtenáře a národně ho uvědomovat.¹³⁶

„Pokrokově, ve své době téměř revolučně, Světlá ukazuje skutečné jádro národa – chudina [...]“¹³⁷

5. 2. 2. Poslední paní Hlohovská (1870)

V tomto románu Světlá stejně jako v *První Češce* čerpá námět z historie. Děj se odehrává v době vlády Josefa II., který je dnes považován za osvícenského panovníka. Světlá ho chce poukázat v trochu jiném světle. Nositelem vlasteneckývýchovné tendence je kromě milostného motivu i náboženství.

Hlavní hrdinkou je opět žena z vysoké společenské vrstvy jako například Jitka v *První Češce*. Jedná se o Marii Felicinu z Felsenburku, jejíž rod povstal ze slávy rodu Hlohovských, kteří se postavili při bitvě na Bílé hoře proti nepřátelům národa českého. Zradou svého přítele Skalického byl Hlohovský zajat a popraven a jeho majetek připadl právě Skalickému, kterému byl později udělen šlechtický titul hraběte z Felsenburku. Skalický je tedy ukázán jako nepřítel národa českého. „[...] k papežencům se přidal, přátelil se s cizozemci, spolčoval se s odvěkými národa českého odpůrci, strojil rokád steré nástrahy, domlouval k přísnosti k nim, netouže po jiném, než kterak zchládit pomstychtivost v něm plápolající pohledem na pohromu, úpadek a zničení sokovo.“¹³⁸

---

¹³⁵ SVĚTLÁ, Karolina: *První Češka*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 216. ISBN neuvedeno.

¹³⁶ Srov. ŠPIČÁK, Josef. *Z dob národního probuzení*. In: SVĚTLÁ, Karolina.: *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 636 – 637. ISBN neuvedeno.

¹³⁷ Tamtéž, s. 637.

¹³⁸ SVĚTLÁ, Karolina: *Poslední paní Hlohovská*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 594. ISBN neuvedeno.

Další hlavní postavou je Ondřej Hlohovský, syn popraveného Hlohovského, kterého jako malého zachránil místní vrátný. „Byltě sluha ten vrátný, horlivý bratr, vštípil dítěti lásku k pravdě, k víře otcově, k vlasti. Na smrtelné teprve posteli svěřil mu tajemství jeho rodu, odevzdal důkazy, těše ho nadějí, že se stav otčiny nešťastné brzo změní.“¹³⁹

Marie Felicina je sice urozeného původu, má ale drobné vady, které se na slečnu jejího postavení nehodí. Je příliš pravdomluvná a některé její názory mohou pobuřovat. Přesto okouzlí Josefa II., který žádá, aby se ve Vídni přidala ke dvoru, což Marie Felicina odmítá. Tím si proti sobě poštvě i svého otce, který nedlouho poté umírá a Marie Felicina odjíždí na hrad Hlohov.

Zde se setkává s Ondřejem, který ji vypráví o jednotě bratrské, která prostřednictvím víry přidružuje český národ při životě i přes to, že všichni členové jsou pronásledováni a nazýváni bludaři. Ondřej přiblíží Marii i historii, z níž poznává, že i králové českou zemi nechali osídlit cizími národy. V Marii tak probudí lásku ke své vlasti a k náboženství jednoty.

Po těchto slovech se Marie snaží u Josefa II. přimlouvav za český národ. Ten ovšem odmítá uznat jednotu bratrskou, protože podle něj jde o povstalce, kteří se museli potlačít. Marie je obhajuje se slovy „Byli to ovšem povstalci, ale proč, pane jasný, povstali? Aby směli věřit dle nejlepšího svého vědomí a svědomí, bráti se mohli k bohu cestou, již za nejspasitelnější uznávali, a modliti se k němu ve svém jazyku ... v čem se jim počalo brániti, ač jim práva ta zaručena byla císařskou listinou, majestátem.“¹⁴⁰ Josef II. ale odmítá uznat svoji chybu, protože oni se vzbouřili proti svému panovníku. Hraběnka se ve svém boji nehodlá vzdát. „Dovolte mi, abych až zase se setkáme, především vás seznámila s někdejšími Čechův zásadami mravními i s jejich obecním zřízením. [...]“¹⁴¹ Josef opět odmítá. „Necht' byla minulost českého národa jakákoli, vznešená, či nepatrná, či směšná, teď úloha jeho dokončena, je mrtev, a nebožtíka žádná lidská moc již nevzkřísí. Nemám ni chuti ni času s odbytými a dávno přežilými věcmi se obírat, jest mi zřetel obracet se jinam, kdež kypí síla životní, kdež skutečná, velká se rodí budoucnost, kdež nadějný kyne cíl. Úloha světodějná určená v době nejbliže příští mezi národy všemi národu německému, on prozřetelností zvolen, aby vládl světu, v něm soustředěny všechny vlastnosti, které ho oprávnějí a schopným činí, slavně ji provésti.[...] Opakuji, že především usilovati budu, aby se co nejdříve slili říše mé národové v celek jediný, jimž povládně jeden mrav, jeden jazyk, jeden směr, jedna myšlenka,

---

¹³⁹ SVĚTLÁ, Karolina: *Poslední paní Hlohovská*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 595. ISBN neuvedeno.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 603.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 605.

jejímžto tlumočnickem bude duch a mluva německá.“¹⁴² Hraběnka jeho slova nemůže přenést přes srdce. „A to nazývá Josef II., jemuž jsem se klaněla co člověku nejlepšímu, nejhodnějšímu, aby nad jinými panoval, dílo veliké, uzmut národům, osud svůj mu svěřivším, jazyk, kroj, všecky jejich zvláštnosti a poručit jím, kterak jim jest mluvit, myslet? Rozkázat jim, kterak jim jest se vyvinout a jakou na sebe vzít podobu, pohřbít jeden v druhém, ze slavíka udělat netopýra a naopak? O, neklamte se přec, pane císařský, ze směsice národnosti těch různých žádný velký neutvoříte celek, vždy to budou drobty její jen slepené, žádná velká, neodolatelná hmota, která duševní převahou a silou vévoditi bude světu. O, není to svoboda, co za lesklou rouškou, již mi ukazujete, se skrývá, nýbrž násilí. [...] Jsem Češkou, Veličenstvo, což jste ráčil, jak pozoruji, zapomenouti. Po vyjádření tak určitém nemohu zůstatí mankou Vaší Milosti, jinak bych se stala zrádkyní na svém lidu, pro jehož zájmy žítí a umřítí jsem si přísahala, rovněž tak svatě jako vy, že povznesete národ německý nad národy ostatní.“¹⁴³ Po této řeči se Marie vzdává ve prospěch svého strýce všech panství a jmění a vrací se zpět na Hlohov, kde dává za pravdu Ondrovi.

Příslušníci jednoty bratrské se rozhodnout jít za císařem, aby jim uznal jejich náboženství a národnost. „V Praze pánům našim řekneme: Nechte si, páni, své paláce, své statky, své poklady, nezávidíme vám jich, nejsouce žádostivi světských rozkoší. Nechceme na vás jiného, než abyste nás nechali svou cestu k bohu a v pilnosti věk náš trávití. Za to, že jsme hotovi všecku práci za vás vzít na bedra svá a vás ponechati radovánkám vašim, zprost’te vy nás vesničany jha nevolnosti duševní i tělesné, dopřejte nám, abychom se cítili pod vládou vaší lidmi a lidskost svou osvědčovati směli, sloužíce nejen vám, ale i dobru, a takto mohutným, nejspolehlivějším se stali sloupem vlasti naší.“¹⁴⁴ Povstání je opět krvavě potlačeno.

Roku 1781 Josef II. vyhlásí svobodu vyznání. Tato svoboda se ovšem nevztahuje na vyznání bratří. Proto začínají hromadně odcházet. Císař, který sám dohlíží na odsun těchto lidí, pozná v jedné ženě hraběnku. Nabízí jí azyl, ale hraběnka odmítá. „Děkuji, Veličenstvo, že mne chcete z klatby, která stihla obec naši, vyjmouti. Věříc, jako sestra česká, chci stejně trpět s ostatními sestrami [...]“¹⁴⁵ Poslední slova, která císaři věnuje, se týkají českého národa. „Již vidím, o králi, kterak povstává národ český tebou neuprositelně smrti věnovaný z hrobu! Nezeslabují ducha národního utiskovatelé jeho, nýbrž zesilují ho. Jen on sám jest

---

¹⁴² SVĚTLÁ, Karolina: *Poslední paní Hlohovská*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 606 – 607. ISBN neuvedeno.

¹⁴³ Tamtéž, s. 608 – 609.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 619.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 627.

s to, aby se usmrtil, přestane-li hájiti svých práv, jinak žádná světská moc nic nad ním nezmůže. Duch ten nejmocnější ze všech mocí, mocnější jest nad všechny krále, přečká je! Až přijde doba panování jeho, pak, jak zvěstováno jest, korunu postavil na hlavu každého svého dítěte, korunu to pravdy ...“¹⁴⁶

5. 2. 3. Bludička (1848)

Tato povídka se podstatně liší od předchozích dvou románů svým koncem. Zatímco Jitka z První Česky a Marie Felicina z Poslední paní Hlohovské se národně probudí, u hlavní představitelky odnárodnělé vrstvy této povídky Isoldy tomu tak není, ta zůstává i přes předstírání zájmu o českou vlast zatvrzelou měšťáčkou.

Isolda z Nežárova je představitelkou vyšší vrstvy, která vlastenecké snahy považuje za zbytečnou ztrátu času a samotnými vlastenci pohrdá. Nejlépe je to vidět v rozmluvě s její tetou, kde srovnává Itálii s Čechami. „Ale tetinko, jakpak můžeš Italiány rovnati k Čechům,“ kárala Isolda tetu. „Jsem skoro uražena jménem Vlachů, že je chceš stavět s těmi našimi medvědy na roveň. Vždyť to národ v každém ohledu veliký, druhdy slavnými dějinami, věděním i uměním svým, národ to kulturní; kdežto ti, kdož se označují jménem Čechové, nemají za sebou žádné minulosti, pra-, praničeho, čeho by si nebyli od Němců vypůjčili, co by bylo doopravdy jejich.“¹⁴⁷

Isolda se při návštěvě seznámí se studentem Jaromírem Vrbinou, který je oddaným vlastencem. Isolda, která si svoje dlouhé chvíle krátí koketováním s různými muži, vidí v Jaromírovi svou další oběť. Aby mu zalichotila, promluví na něj česky, čímž připoutá Jaromírovi pozornost. „[...] ale těžce se mi položilo na srdce vědomí, když jste mi pověděla stav a jméno svoje, že náležíte asi k nepřítelům národa českého, lidu mého i – vašeho, neb promluvila jste ke mně po česku, a to s přízvukem správným a ryzím, o původu slovanském nepopíratelně svědčícím.“¹⁴⁸ Češtině se Isolda naučila na venkově, kde od dětství trávívá velkou část léta. Jaromír ji tedy seznamuje s lidovou venkovskou tvorbou – především s písněmi, kterými Isoldu zaujme, protože je vášnivou zpěvačkou. Isolda žádá od Jaromíra texty těchto písní, aby se je mohla naučit zpívat.

Isolda umí nádherně zpívat, ale Jaromír její hlas neocení. Podle něj necítí to, co zpívá. Isolda se urazí. Jaromír lituje, že Isoldě nemohl nějak pomoci. „Přenáhleně jsem uprchl při

---

¹⁴⁶ SVĚTLÁ, Karolina: Poslední paní Hlohovská. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 629. ISBN neuvedeno.

¹⁴⁷ SVĚTLÁ, Karolina: Bludička. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 241. ISBN neuvedeno.

¹⁴⁸Tamtéž, s. 246.

první přenáhlené námitce oné zbloudilé ženy, neuvažuje, že přec za svoje bludy nemůže. „Mělt' jsem nejen zůstatí, ale i tak se chovati, aby si byla přála znova mé návštěvy. Kdybych byl býval opatrným a obratným, zdaž bych nebyl dokázat získati ji, jak jsem si získal již tolik myslí jiných, rovněž vzpurných a vzdorných. Zdaž bych nebyl cestou, již by byla ona mně otevřela, se dostal dále, vždy dále, přímo do středu společnosti její, zajisté žádostivé seznati nás a naše zásady třeba jen z pouhé zvědavosti.“¹⁴⁹ Isolda se nechce smířit s tak brzkým koncem románu, proto Jaromírovi posílá dopis, ve kterém se omlouvá.

Aby si Jaromíra obtočila ještě více kolem prstu, vyzná se mu, že se chce také stát vlastenkou jako on. „Umění vaše plyne především z vaší povahy. Stanu se takovou umělkyní, jakým vy jste umělcem, naučíte-li mne horovat, blouznit, se nadchnout ... krátce: naučíte-li mne ... cítit, jak cítíte sám.“¹⁵⁰ Proto Isolda Jaromíra prosí, aby s ní odjel na venkov a tam ji vyučoval hudbě. Jaromír by rád jel, na druhou stranu si zase uvědomuje svoji vlasteneckou povinnost v Praze. „Nynější doba naléhá velikou tíhou na každého myslícího, blaha svého národa bedlivého člověka. Nebudu se moci vždy na více hodin z Prahy vzdáliti“ [...] Zasvětil jsem se svaté věci národní. Přemnoho nejdůležitějších otázek čeká v době nejbližší příští svého konečného rozřešení. Značný úkol v ohledu tom vložen na bedra moje, a já se zavázal jej splniti s napětím všech sil svých. Nemůžete přec chtíti, poctívajíc mě sama důvěrou svou, abych se stal věrolomným, zrádným k jiným.“¹⁵¹ Jaromír ale podlehne kouzlu krásné Isoldy a z Prahy skutečně odjíždí.

Po pár dnech na venkově je Jaromír zatčen. Důvodem je boj na barikádách, který měl organizovat. Jaromír ale v tu dobu byl s Isoldou. Ta mu ale alibi neposkytne. Jaromír si uvědomuje svoji fatální chybu. „Nejsem sice vinen, z čeho si přejete mne usvědčiti, nestátl' jsem v oněch ostudných dnech na barikádách, nepomáhal jsem tam obhájeti zájmy lidu svého a nezasluhuji tudíž, abych byl odsouzen k doživotní vazbě či na popraviště, avšak zasluhuji pokuty mne očekávající za to, že jsem *tam* scházel, kde jsem nevyhnutelně býti *měl*, že jsem s praporem v jedné a se zbraní v druhé ruce skutečně nestál na hradbě, k obraně práv národních rukou bratrskou vztýčené, že jsem jim nepomáhal při stavbě její, že jsem uchýliv se od slunce, kteréž dosud život můj prozařovalo, pustil se – za bludičkou. Neotálejte déle pánové, jsem' připraven následovati vás kamkoli, třeba mě vedete smrti vstříct.“¹⁵² Jaromír

---

¹⁴⁹SVĚTLÁ, Karolina: Bludička. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 257. ISBN neuvedeno.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 259.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 260.

¹⁵² Tamtéž, s. 267.

je odsouzen na doživotí a Isolda z Nežárova se provdá za pana auditora z Teifenbachů, za člověka, který Jaromíra odsoudil k doživotnímu trestu v žaláři.

5. 2. 4. Z ovzduší barikád (1880)

Tato povídka zpracovává druhý typ vlastence, který pochází z vyšší společenské vrstvy. Hlavním hrdinou je mladý muž Raul Hron a do opozice proti němu je postavena dívka Estella Saldová, která je naopak typickou představitelkou odnárodnělé měšťácké společnosti.

5. března roku 1848 se Estella Saldová účastní bálu na Žofině. Svým kostýmem Amazonky sklídí velký úspěch především u mužů. Každý s ní toužil tančit. K tanci ji vyzve i Raul Hron. Ale česky, což urazí Estellu. „Nemluvím česky,“ hodila hrdě hlavou, neboť Černohorec ji byl v jazyku tom oslovil, ji, tu elegantní, slavenou Estellu Saldovou. Teď zase Černohorec se všecek zapálil. „A já zase nemluvím německy,“ hodil hlavou, možná-li ještě pohrdlivěji než slečna, a bez úklony od ní se odvrátiv, zmizel pyšnými kroky mezi davem k tanci se seskupujícím.¹⁵³ Tím Raul Estellu hluboce urazí.

Estella si samozřejmě svoji potupu nenechá pro sebe a svěří se svému otci. Ten se Estelle svěří, že Raul tímto vlastenčením zarmucuje i svého otce. „Ale hůře zarmucuje otce svého nešťastný ten mladík, podle toho, co jsi mi o něm vypravovala, než kdyby mu dělal sebevíce dluhů, místo studií se bavil a hejřil – on si hraje na Čecha. [...] Jen bych rád věděl, jak ošemetný ten vrtoch v něm mohl vzniknouti.“¹⁵⁴ Ani Estellin otec si nemůže Raulovo chování vysvětlit. „Proslychá-li se tu i tam, že se osmělují někteří studenti, pocházejíce ze selských chalup nebo z rodin řemeslnických, činiti pokusy, aby český jazyk se směl ozývati na veřejných místech, tož se tomu příliš nedivím, neb nejsou s to, jak známo, aby němčinu tak si přisvojili, aby v ní plynně mohli hovořiti; vždy člověk ihned pozná v nich Čecháčky, což je dopaluje, zahanbuje a pokořuje. Domáhají se tedy ze všech sil své češtiny. [...] Raul se přidal k té hrstce sprostáčků, kteří chtějí češtině vedle němčiny v životě společenském dobýti stejných práv, že si tím podkopává tak lehkomyšlně svou budoucnost, ne, to mi nejde do hlavy ...“¹⁵⁵

Estella nemůže pochopit pojem vlastenčení. Pro ni je její vlastní Německo. Otec jí tedy vysvětluje, že před dávnými časy se tady v Čechách mluvilo česky. „[...] dosud je mi povědomo, že se češtiny dovolávají jen osoby nejnižšího rodu, nedostatečného vychování, obmezeného vzdělání a mělkého ducha, nejsouce pro tyto nedostatky přirozené a nahodilé

¹⁵³ SVĚTLÁ, Karolina: Z ovzduší barikád. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, str. 196. ISBN nevedeno.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 198.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 198.

s to, aby krásu a význam německého jazyka sdostatek pochopili a ocenili; Raul jest první tohoto pravidla výjimkou, o které slyším.“¹⁵⁶

Z Vídně přicházejí zprávy o krvavých nepokojích, které mají za následek petici císaři. Ta obsahuje rovnoprávnost obou národů, svobodu tisku a spoustu dalších věcí. Estella uslyší Raula, jak vykřikuje po ulici vlastenecká slova. „Ať žije vlast! Ať žije národ a svoboda jeho! Ať žije český jazyk a práva jeho v Koruně české!“¹⁵⁷ Raul jí vysvětlí vše, za co se snaží bojovat. Estella si tato slova vezme k srdci a také se stane vlastenkou. „[...] A hvězda za hvězdou vycházela při tom v její duši a dech probouzejícího se národa, jejího to národa, ovanul její čelo a srdce její a s ním slavilo příchod svého jara.“¹⁵⁸

V Praze se slouží svatodušní mše, ze které se stane protest studentstva, který je potlačován vojáky. Raul vyzývá nejen muže do boje, ale i ženy, které se mají starat o zraněné. „Jsme připraveny, my dcery české, a žehnáme vám v životě i smrti. Kdožkoli z vás padne, nikdy neumře v paměti sesterských duší našich, a rosa slzí našich nepřestane navlažovati hroudu, kteráž krýti bude bohatýrské srdce jeho.“¹⁵⁹ Prohlásí Estella.

Raul je při obraně barikád postřelen a Estella se o něj stará. Navzájem se do sebe zamilují. Jejich láska obměkčí i Estellina otce, který zařídí Raulův útěk do Hamburku, za ním později dojde i Estella a vezmou se. V cizině stráví dlouhou dobu, než poměry dovolí, aby se Raul mohl vrátit do vlasti. I po návratu musí stát mimo veřejnou činnost. Proto si koupí „v rozkošném pohorském, světem zapomenutém zákoutí hezkou usedlost, kdež se jeho choť snažila otci svému i otci manželovu ozdobiti poslední léta a zaplašiti všecky stíny trpkosti proti neposlušným dětem z prsou jejich. Raul, nemoha se věnovati otázkám politickým, horlivě se uchopil otázky národohospodářské, snaže se řešiti její problémy.“¹⁶⁰

5. 2. 5. Tři chvíle (1880)

Nositelem vlasteneckývýchovné tendence je tu stejně jako u povídky *Z ovzduší barikád* příslušník vyšší vrstvy společnosti. Tentokrát se ale jedná o dívku – Lidvinu z Hvězdic. Lidvina se má provdat za barona Armanda z Březan.

Lidvina se totiž více než o svého snoubence zajímá i o věci, do kterých ji podle Armanda nic není. „Zajímala se na příklad o poddané otce svého, jako by jí byli rovni, byla s to zcela doopravdy zaplakati, stihl-li některého z nich osud neblahý, a potajmu navštěvovala

¹⁵⁶ SVĚTLÁ, Karolina: *Z ovzduší barikád*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 198 - 199. ISBN neuvedeno.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 202.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 207.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 215.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 218.

na svých procházkách všude chýžky, kde věděla, že někdo stůně, zásobujíc nemocného po celý čas choroby potravou a léky; pokaždé ale ochuravěla, pakli se před ní dosti opatrně netajilo, že bylo nutno toho kterého robotníka náležitou přísností přidržeti k zanedbané povinnosti.“¹⁶¹ Armand toto chování odsuzuje. „Vyznávám se vám,“ děl Armand příkře, „že tak vidím v přírodě nízké křoví vedle vysokých stromů, knížat to lesů, tak vidím, že lid je stvořen k práci a poslušnosti, šlechta k vládě a vyšším úkolům, - vyznávám se vám, že lidu toho jazyk se mi protivuje zvukem drsným, výrazy nemotornými, a byl-li někdy jazykem předků mých, že se za to teď hanbím, hanbím se za každého, kdo vzdělavcem se nazývá a jazykem tím hovoří, vyznávám se vám, že opovrhují těmi zahaleči, kteří rozvěšují svoje malby, chtějíce prý zvěčniti krásu, kteří spisují svoje knihy, chtějíce prý na trůn povznést pravdu a při tom si počínají, jako by měli za to také nároky na šlechtictví jakési, na rytířství ducha, na erb talentu, na královskou korunu genia. Jste-li proniknuta důstojností stavu svého, přesvědčena o ušlechtilosti krve své nad jiné čisté a vznešené, jsem jist, že mi nebude nikdy již potřebí opakovati, co jsem vám pověděl nyní.“¹⁶² Po této hádce se cesty Armanda a Lidviny rozejdou, protože Lidvina se nechce podřídit Armandovi.

Jejich cesty se setkají na podzim roku 1848. Lidvina na svém hradě skryje uprchlíky, kteří bojovali na barikádách. Sama převlečená za sluhu střeží komnatu, ve které jsou ukryti. Za svoje nasazení při záchraně lidských životů sama položí svůj život. Světlá tu opět ukazuje ženu vysokých morálních hodnot, která je pro vlast ochotna vzdát se svého postavení a dokonce obětovat i svůj život. Než zemře, pronese ještě několik vlasteneckých slov. „Ó vraťte se přec zas do svých rájů! Jak jen se můžete báti o svatou matku naši? Jak zapomínati, že co nesmrtelno jest, opět ze svého vlastního popela se obnovuje a rodí? Hle, Praha v požáru nezahynula! Nad spáleništěm se zdvíhá ohnivá orlice, vznešeným vzletem brázdí jiskřící se vzduch, hrdě rozepíná svoje skvoucí se peruti a na hroudu českou srší déšť zlatých hvězd, v nichž každé zárodek krásné, velké myšlenky, símě to nového a úrodného života ... Ó, bude žití! Hvězdné símě to mi zvěstuje zlatým písmem svým, že zůstane Praha povždy, čím bývala od věkův – praporečnicí ve šlechtěném boji za pravdy svatá práva!“¹⁶³

---

¹⁶¹ SVĚTLÁ, Karolina: Tři chvíle. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 223. ISBN neuvedeno.

¹⁶² Tamtéž, s. 230.

¹⁶³ Tamtéž, s. 238.

5. 2. 6. *Mlha* (1884)

Hlavní postavou je Iréna Žlutická, která se svojí rodinou zůstává v Praze i v době vojenských razíí a studentských protestů. „Jaká by to však bývala zbabělost,“ zvolala slečna, „opustiti svoje rodné město a spoluobčany, jimž prostředky a poměry nedovolovaly útěku, právě v okamžiku největšího nebezpečnosti, nejkrutějšího zmatku! Chválím si otce, že se nedal tvými prosbami pohnouti a že pomýšlel více na svoje pacienty nežli na naše pohodlí.“¹⁶⁴

Iréna vlastenecké myšlenky nemá ze své hlavy, ale od své modly – studenta Veliše, který bydlí s nimi v domě. Tím trochu uráží svého nápadníka doktora Úvala, který sice sdílí vlastenecké nadšení, ovšem oproti Velišovi není tak radikální. „Mám starou chorou matku,“ pokračoval Úval, „nezaopatřené sestry a bratra mladšího mne, jichž všech jsem jedinou podporou. Dlužno tedy, abych hleděl státi se bližním svým jinak užitečným než pan Veliš, jehož vlastenectví, je-li skutečně tak opravdivé a ryzí, jak je slečna líčí, vzdávám v duchu svém náležitou čest.“¹⁶⁵

V den, kdy přijdou zatknout studenta Veliše, se s ním Iréna jde rozloučit. Toto zatčení ji sblíží právě s doktorem Úvalem, který ji o Velišovi nosí zprávy z vězení. Iréna se rozhodne, že Velišovi napíše dopis, ve kterém mu vyjádří své city a obdiv. Jeho odpověď ale Irénu krutě zasáhne. „Děkujte mi, že jsem před Vámi rozžehl slunce pravdy. Tomu tak není. V temnosti vězení mého přede mnou se teprve rozbřesklo, a to, co že mi zdálo sluncem, ukázalo se býti při bližším k tomu nazírání a hlubším toho zkoumání jen – třpytnou mlhou.“¹⁶⁶ Z této odpovědi je jasné, že Veliš svoje vlastenecké cítění považuje za blud. Tím Irénu velice raní.

Velišova slova zasáhnout nejen Irénu, ale také doktora Úvala. „I mně, slečno, daří se jako Velišovi,“ svěřoval se jí v nevýslovném rozechvění. „V mé samovazbě, to jest v době, kdy mi nebylo přáno vás viděti, rozbřesklo se i přede mnou jako před ním ve vězení. Žil jsem dosud jen své vědě, a co jsem v ní nalézal, nemělo pro mne platnosti. Teprve teď v temnosti svého po vás stesku jal jsem se přemítati jako on, jenže jsem dospěl k jiným než on vývodům. Co se jemu náhle zdálo pouhou parou, objevilo se pátravému zraku mému zúrodněno novým životem. Ano, v učení, snahách a úmyslech jeho, jichž se teď tak lehkomyšlně vzdává, jak je byl přijal, klíčí pro společenstvo naše nový život a jeden z nejmocnějších jeho zárodků byl na jeho rukou vložen do vašich prsou. Jemu náleží neocenitelná zásluha, že vás naučil vlast a národ poznávati, ctíti a milovati, že ve vás vzbudil živou účast pro všechny krásné a veliké

---

¹⁶⁴ SVĚTLÁ, Karolina: *Mlha*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 297. ISBN neuvedeno

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 298.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 316.

zájmy lidstva.“¹⁶⁷ Iréna je Úvalovým chováním zaskočena. Úval se jí také svěřuje s tím, že to on chtěl být tím, kdo na cestu vlastenectví Irénu přivede. Tak Iréna najde novou lásku, která není žádnou mlhou, nýbrž ryze vlastenecká.

5. 2. 7. Jitřenka (1868)

Do Městečka Dobřany se stěhuje nový aktuár,¹⁶⁸ který se vymyká běžné představě měšťana. Nechce bydlet v honosném domě, odmítá pozvání na soukromé návštěvy a veřejné akce, rád čte české knihy. Světlá tady klade důraz, že pod pojmem česká kniha rozumíme knihu, která je napsána v češtině. Protože je mladý, všechny mladé slečny ve městě mu začnou nadbíhat. Ale on za manželku chce pouze Češku. Jak dokládá paní pojezdná, u které bydlí „I zdá se mi tedy, jako by aktuár jen tu za Češku považoval, která češtině tak velice přeje, že ani jinak než po česku mluvit nechce, jinou nezpívá píseň než českou, jinou nečte knihu než českou ...“¹⁶⁹ Tím urazí všechny slečny ve městě. „Povinností každé útlocitné a skutečně vzdělané dívky jest, aby se na deset kroků vyhnula člověku tak drzému. On se považuje chtít, abychom se *jen češtiny*, ještě jednou pravím, *jen češtiny* přidržovaly! O čem pak může člověk pokročilý v této řeči rozmlouvat? Vždyť jen dostačuje třídám nejnižším, děvečkám a nádeníkům! Když si někdy po domácku pro žert česky zahovoříme, což si nemusíme každé druhé slovo z němčiny vypůjčit? Vždyť nemá řeč ta ani slov pro vyšší názory! [...] Žádná dívka z dobrého domu a dobrého vychování nebude a nemůže být takovou Češkou, jak aktuár si přeje. [...] Vždyť by se tím vyloučila sama ze všech vyšších kruhů, odřekla by se všech vznešenějších života stránek, učinila by se terčem vtípův a výsměchu všech rozumných osob, zašlapala by v bláto svého ducha, ba svou čest.“¹⁷⁰

Aktuár přece jen takovou dívku – Češku – najde. Hedvika je neteří místního děkana. Ta se má na přivítání kněžny naučit básničku německy. Jenže Hedvika německy neumí. Jako malá vyrůstala se svým otcem hajným v lese, který dívku nevzdělával. Tím se liší od Jitky z *První Čěšky* nebo od Klárky z románu *Na úsvitě*. Jitka se německy mluvit učila, protože to tehdy náleželo společenské vrstvě, ke které náležela, a Klárka se prostřednictvím četby s němčinou také seznámila. Díky tomu, že Hedvika není výchovou poznamenána, je typem čisté vlastenky. To dokazuje i tvrzení, jaké problémy jí způsobuje mluvit německy. „Ne, není to u mne ni svéhlavostí, ni zarytostí, že se nemohu básni vaší přiučiti, opět zašeptala dívka a

¹⁶⁷ SVĚTLÁ, Karolina: *Mlha*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 319. ISBN neuváděno.

¹⁶⁸ nižší správní úředník.

¹⁶⁹ SVĚTLÁ, Karolina: *Jitřenka*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 456. ISBN neuváděno.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 458.

mráz ji přešel; ale nevím, co to, jakmile někdo po německu ke mně promluví, jako by na mne sáhala smrt; když mám sama v řeči té zahovořit, jako bych slyšela svoji vlastní hranu.“¹⁷¹ Aktuár se do Hedviky bezhlavě zamiluje a nazve ji Jitřenkou. „Žehnej, ó matko, synovi, jako on žehná srdcem převděčným tobě, žes mu pověděla, jitřenka konečně že vzešla jemu i jeho národu.“¹⁷²

Aktuár si Hedviku zamiluje nejen pro její čistou lásku k vlasti, ale také pro příběhy, které mu vypráví a on si je každý večer pečlivě zapisuje. V jeho představách se Hedvika stává básničkou, jejíž vypravování změní jednou celý svět. „V pohádkách Hedvičiných šumí naše lesy, perlí se naše studánky, třpytí se oslněné naše hory, usmívají se sady, zaznívají dávno oněmělé struny diamantového varyta naší poesie, vyšlehnou blesky dávno zasypaného ohně prvotní naší vědy, hledí na nás bez závoje a škrabošky dojímavá tvář našeho lidu. Neslyšela báhorek těch od nikoho, sama nevědomky je básní, pomazána jsouc geniem našeho národa, jenž vypěstovav na poušti kouzelný květ bytosti její [...] Čím jsou proti ní všichni světa básníci? Onať perlou mezi nimi, skutečnou jitřenkou na obzoru našeho písemnictví, které začínajíc od ní, bude počítati nový zlatý svůj věk.“¹⁷³

Výběrem manželky není spokojená nejenom paní pojezdná, ale i nadřízený aktuára, především pan kníže. Nejvíce ho popudí Hedvičino chování, které neodpovídá budoucímu postavení manželky aktuára. „Neumí ani slova německého, že si chodí vždy a všude v selském kroji, že by byla zajisté i dnes na plesu v něm se objevila, a jsouc paní kněžně představena, snad i se osmělila českou odpovědí ji uraziti, začež by ženich nebyl opominul ještě ji pochválit.“¹⁷⁴ Proto je Hedvice doporučeno, aby odjela do Prahy, kde by se měla naučit způsobům, které se od ní v budoucnosti budou vyžadovat. Aktuár je tímto rozhodnutím popuzen. Světlá výroku aktuárova dává do protikladu vesnici, na které si člověk váží svého jazyka a tradic, s městem, konkrétně Prahou, kde lidé kvůli penězům a slávě raději zapomenout svůj jazyk. „Což nevíš, že město, kam tak zaslepeně spěcháš, jako k zřídlu moudrosti, je Sodoma, pelech cizáctví, proklaté pole, z něhož se plemení plevel odrodilství po vši vlasti? [...] „Jdi, jdi!“ zvolal a divoký oheň sálal mu přitom z očí, „ již tě nezdržuji. Poznávámť, že nejsi žádnou jitřenkou, jak blbě jsem se domníval v hlodavé touze srdce nešťastného, nýbrž podvodnou jen bludičkou.“¹⁷⁵

---

¹⁷¹ SVĚTLÁ, Karolina: Jitřenka. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 472. ISBN nevedeno.

¹⁷² Tamtéž, s. 468.

¹⁷³ Tamtéž, s. 483.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 487.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 493.

Odchod Hedviky do Prahy Světlá slovy aktuára připodobňuje ke konci českého národa. „[...] dokonána, neodvolatelně dokonána úloha národa českého na povrchu země té, žádné slzy již ho nevzkřísí, žádná modlitba nespasí, žádná oběť nevykoupí!“¹⁷⁶ Hedvika se v Praze začne skutečně měnit. Stává se z ní vychovaná slečna, která zapomíná na svůj prostý původ a svůj rodný jazyk a dopisy píše německy. Láaska mezi aktuárem a Hedvikou končí nešťastně. Aktuár chce odejít do ciziny, aby Hedvice nepřekážel v jejím vlastním štěstí s jejím novým nápadníkem – německým hercem. Naštěstí Hedvika si uvědomí svoji chybu a jde se omluvit. Přiznává, že v Praze „pošpinila jsem si tam stříbrná své duše křídla, uvald tam vavřín ze srdce mi vykvétající, z něhož abych uvila vlasti korunu, tak toužebně jsi si přával, spadl tam se skrání mých růžový věnec, mé lásky k tobě a ruka moje upustivši palmu míru, již ti podati měla, podepsala tvůj ortel smrti – jitřenka tvoje a lidu tvého sklesnuvši s nebes báně, stala se záletnicí – německého komedianta ...“¹⁷⁷ Hedvika má tedy vysoké morální hodnoty, protože si uvědomuje svoje odnárodnění. Světlá také prostřednictvím Hedviky poukazuje na to, že když si mladá dívka dokáže přiznat svůj pohřešek a znovu se vrátit na správnou cestu, tak i tímto způsobem může znovu povstat celý národ. „Avšak jak já jsem se probudila ze závratě své hříšné; jak jsem já poznala svoje povinnosti, nahlédla svoje provinění, sama nad sebou se zarděla a pokání činiti k nové, pravé svaté k tobě lásce se povznesla, tak i národ tvůj zajisté se probudí z omámenosti své zpozdilé, z netečnosti lehkomyšlné, pozná svoje poklesky, svoje povinnosti, zardí se sám nad sebou a povznese se opět k nejvšlejší, k nejsvětější lásce, k zraněné, zneuznané své vlasti!“¹⁷⁸ Přesto, že se milenci usmíří, při cestě za Hedvičiným strýcem spadnou do řeky a utopí se. I přesto jejich snaha nebyla marná. Roku 1848 všechen český lid oslaví konstituci.

5. 2. 8. Láaska k básníkovi (1860)

Ústřední milostnou dvojici tvoří Oskar Blanský a Isabela z Mirohorská.

Oskar studuje práva, ale mnohem více ho přitahuje poezie, kterou sám píše. Studium práv a psaní veršů si v tehdejší době odporovalo. „Dle těchto ctihodných pánů byl mladík pro každé vážné povolání ztracen, který se tomuto daremnému zaměstnání buď z lehkomyšlnosti nebo z náklonnosti oddával. Viděli s ukrutnou bystrozrakostí, jak se všecy jeho vyhlídky do budoucnosti boří, jak se stává pro každý čestný a užitečný stav neschopným a jak mu konečně nezbyvá než k onomu cechu darmošlapů se přidružit, kteří pod jmény žurnalistů, básníků,

---

¹⁷⁶ SVĚTLÁ, Karolina: Jitřenka. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního obrození*. Praha: SNKLHU, 1956, s. 496. ISBN nevedeno.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 516.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 520 – 521.

spisovatelů atd. základy sociálního pořádku podřívají a pravému solidnímu rozumu se vysmívají, zaslepené člověčenstvo na křivé cesty svádějíce.“¹⁷⁹

Proto Oskar rád přijme nabídku rodiny Svobodových, aby společně s jejich synem Robertem odjel na léto k nim do Radlic. Jednoho dne přijde Svobodům dopis v češtině od jejich neteře Isabely, který pan správce neumí přečíst, protože je napsán novou češtinou a v latině. Proto je Oskar vyzván, aby dopis přečetl. Oskar je tímto dopisem zaskočen. „[...] a tak dokonalý co do řeči, slohu i písma, že jsem se všecek zarazil. Jaká to obratnost péra! Jaká to plynkost v mluvě!...“¹⁸⁰

Oskar je Isabelou zklamán. Představoval si ji jako křehkou dívku, zatímco Isabela je sebevědomá dívka. Přesto na Oskara zapůsobí svojí mluvou. „A její mluva! Oskarovi se zdálo, že nikdy tak vytříbenou češtinu neslyšel, ačkoliv ji za tuto přednost, kterou přese svou antipatii k ní uznati musil, v duchu pedantkou nazýval, shledávaje, že nic tak ženštinu zohyzditi nedovede, jako když co nějaký kantor mluví.“¹⁸¹ Isabela má i stejné názory na dělení společnosti na vrstvy. „Kdyby se otroků nerodilo, nemohli by se nikdy tyrani vyvinouti [...]“¹⁸² Je to právě ona, kdo se u hraběte Hronského, majitele panství, přimluví za pytláka, pro kterého vyprosí milost. Díky tomu Oskar zcela změní svoje odměřené chování a naopak s Isabelou najde spoustu témat k hovoru. Například spolu probírají minulost národa. „Jak se spolu v slavné minulosti národa kochali! Jak jeho děje spolu rozebírali, plesajíce nad každým velikým skutkem, nad každým hrdinstvím ducha rekovných předků, těchto pravých božích bojovníků! Jak se snažili roušku odhaliti, která jeho budoucnost zakrývala!“¹⁸³

Oskar se jednoho dne odhodlá, že Isabele poví o své vášni psát básně. Isabela je z jeho veršů nadšená. „Já první tě vítám,“ pokračovala dívka citem unešená, „já první z národu tvého, ježž tvůj génus oslaví, jehožto chloubou budeš slouti, a žehnám ti básníku!“ [...] „Ne, ty nejsi zrozen, abys v prachu a v blátě všedního života se plazil!“ pravila se svatým přesvědčením. „Ta duše, která se v tvých básních objevuje co čistý odlesk myšlenky onoho svatého ducha, jenž svět naplňuje a mění, ta nevznikla, aby za kus chleba byla prodána, a nediv se jí, že znajíc svůj původ a cíl, v olověných poutech nedůstojných poměrů úpěla! Neprohřešuj se déle na ní, netísni ji jarmem předsudků, nepoutej ji díle k hroudě! Tvůj svět je říše myšlenek, básníků, a domov tvůj hvězdné končiny poezie! Tam ti je zákony dávati a pochodní génia osvítiti, co člověčenstvu až posud temnost v své závistivé závoje zahalovala

---

¹⁷⁹ SVĚTLÁ, Karolina: *Láska k básníkovi*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 10. ISBN neuvedeno.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 18.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 26.

¹⁸² Tamtéž, s. 30.

¹⁸³ Tamtéž, s. 47.

[...]“¹⁸⁴ Podpoří Oskara i v tom, aby své básně vydal. Bohužel je neustále odmítán nakladateli.

Po návratu do Prahy jejich city k sobě neochabnou. Ale Isabela začne pochybovat o tom, zda nebrzdí Oskarovi dráhu básníka. „Ach, matko, co se může mé bolesti vyrovnati, když se mi ponejprv přesvědčení vnutilo, že jsem to *já*, že je to *láska jeho ke mně*, která jeho géniovi křídla podvazuje [...]“¹⁸⁵ Proto se rozhodne, že Oskara opustí, aby básníka zachovala své vlasti. „[...] vznešenější úkol Tě volá! Miluj otčinu, národ nade vše a touto láskou buď velikým! ... Zapomeň na mne – na sebe ... žij velikému celku ... Isabela.“¹⁸⁶ Isabela je tedy představitelkou ženy vysokých morálních hodnot, která je schopna obětovat svoje vlastní štěstí ve prospěch národa.

Isabela se obětuje za Oskara i tehdy, když je zatčen za svoje satiry, které uráží mnoho vysokorodých osob. Prosí hrabě Hronského o milost pro Oskara. Hronský skutečně Oskara dostane z vězení, ale má podmínku. Isabela se musí stát jeho ženou. Ve svazku ale není šťastná, ale přesto odolá Oskarovým prosbám, aby s ním odešla od hraběte. Svůj život ukončuje sebevraždou. Na jejím pomníku vytesáno heslo „Milovala povinnost nad život!“¹⁸⁷ Oskar stráví zbytek života o samotě.

---

¹⁸⁴ SVĚTLÁ, Karolina: *Láska k básníkovi*. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 49. ISBN neuvedeno.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 64.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 70.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 116.

Závěr

Cílem této práce byla interpretace role vlasteneckývýchovné tendence v tzv. pražských prózách Karoliny Světlé.

V první kapitole jsme se pokusili rozdělit literární dílo Světlé podle tematické stránky. Vymezili jsme tak pět podkapitol – ještědská próza, staropražská próza, salonní novely, časové ohlasy a memoárová próza. Díky prolínání témat si lze povšimnout, že některá díla mohou být řazena i do více podkapitol - především salonní novely a časové ohlasy. Dalším důležitým bodem bylo rozdělení tvůrčích období Karoliny Světlé, na nichž se dá pozorovat proměna vlasteneckývýchovné tendence. Ze začátku se tato tendence projevovala v dílech skrytě prostřednictvím volby historických témat. Naopak v posledním tvůrčím období se věnovala současné Praze a byla spisovatelkou vysloveně tendenční.

Ve druhé kapitole jsme se zaměřili na život Světlé. Zde si všímáme především toho, co mohlo formovat její národní uvědomění a proč ona sama se stala tendenční spisovatelkou. Je zajímavé, že Světlá měla konvenční měšťskou výchovu, která odpovídala dobové představě dívky z vyšší společnosti, která se cítila být více Němkou než Češkou. Právě této představě se Světlá snažila všemi možnými způsoby vymanit. Tuto odnárodnělou vrstvu pak nejvíce ve svých dílech kritizuje.

Třetí kapitola je věnována historicko–literárnímu kontextu doby druhé poloviny 19. století. Světlá jako spisovatelka přijala za svůj literární program skupinu májovců, kteří navazují na literární odkaz Máchova Máje. Důležitá je i podkapitola „Projevy vlasteneckývýchovné tendence v české literatuře.“ Za zakladatele této tendence považuje Josefa Kajetána Tyla, který se snažil národně uvědomovat široké vrstvy společnosti prostřednictvím časopisu Květy. Byl to právě Tyl, kdo jako první upravil sentimentální německou povídku pro potřeby vlasteneckývýchovné tendence. I přesto, že jeho díla byla později kritizována, byla to právě Světlá, která prostřednictvím svého románu První Češka navázala na tuto tylovskou tradici.

Další kapitola se věnuje vývoji obrazu Prahy od počátků národního obrození až po Prahu Světlé. Je tu zdůrazněna i role prostoru ve vlasteneckých románech tak, jak se postupně vytvářela.

Hlavní kapitola je zaměřena na konkrétní projevy vlasteneckývýchovné tendence v jednotlivých románech a povídkách. Světlá ve svých dílech vždy jednu hlavní postavu obdaří vlastnostmi „ideálního“ vlastence, kterému je podřizována celá výstavba děje. V první skupině, která není tak obsáhlá, je nositelem vlastenectví prostý venkovský člověk. Předobraz

tohoto vlastence Světlá nachází v Podještědí. K tomuto člověku vysokých morálních hodnot je kladen do protikladu člověk odnárodnělý, reprezentovaný vyšší městskou společností, která v touze po moci, penězích a vysokém postavení zapomíná na svůj původ a prohlašuje se za Němce. I přes jejich snahy, jejichž život končí smrtí.

Mnohem častěji ale Světlá kladla vlastnekyvýchovnou tendenci do milostného motivu, který zvyšoval atraktivitu příběhu. Pokud porovnáme všechny příběhy, zjistíme, že všechny milostné zápletky nejsou stejné a lze je rozdělit na několik skupin. V první skupině je milostný cit stavěn do kontrastu s citem vlasteneckým a zápletka vrcholí dramatickou událostí, která vede k rozpadu milostného vztahu. V povídce *Bludička* se snaží muž pomocí lásky ženu přitáhnout k vlastenectví. Povídka vrcholí uvězněním muže. Stejně schéma má také povídka *Tři chvíle*. Zde se naopak snaží žena pomocí lásky přitáhnout k vlastenectví muže. Povídka vrcholí smrtí ženy.

Ve druhé skupině je cit milostný v souladu s citem vlasteneckým a příběh končí šťastně. Muž se zamiluje do ženy, kterou za pomoci lásky přitáhne k vlastenectví a žena se poté stane vlastenkou taky. Tak tomu je v povídkách *Z ovzduší barikád* a *Mlha* i v románu *První Češka*.

Třetí skupina, do které můžeme zařadit *Poslední paní Hlohovskou*, *Jitřenku* a *Lásku k básníkovi*, se od předchozích dvou skupin podstatně liší. V těchto dílech je mezi milenci nejprve vlastenecký soulad. Žena ze začátku chápe, co znamená láska k vlasti, ale až teprve milostný vztah s mužem – vlastencem dá jejímu národnímu uvědomění pevný rámec. Šťěstí milenců netrvá dlouho a dochází ke zvratu, který vyvrcholí nešťastným koncem. V *poslední paní Hlohovské* Marie Felicina přichází o milence a musí opustit svoji rodnou vlast, v *Jitřence* se Hedvika dostane do města, kde přejímá všechny způsoby poněmčelé šlechty. I přesto, že se s Aktuárem usmíří, milenci nacházejí společnou smrt v řece. V *Lásce k básníkovi* Isabela obětuje svoji důstojnost, lásku a život pro mladého vlasteneckého básníka Oskara, aby ho literární scéna a především národ neztratil.

Právě tyto dějové spletnosti a dramatičnost slouží v povídce jako zábavný faktor a zároveň tendenční prostředek, jak jsem již poznamenala na straně 25.

Použitá literatura

Primární literatura

SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. 1. vydání. Praha: SNKLHU, 1958. ISBN neuvedeno.

SVĚTLÁ, Karolina. *Z dob národního probuzení*. 1. vydání. Praha: SNKLHU, 1956.

SVĚTLÁ, Karolina. *Povídky z minulé Prahy*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1975. ISBN neuvedeno

Sekundární literatura

ČECH, Leander. *Karolina Světlá. Obraz literárně-historický*. Telč: E. Šolc, 1908. ISBN neuvedeno

ČECH, Leander. Literární směry v letech padesátých. In: *Literatura česká devatenáctého století*. Praha: Nákladem Jana Leichtera na Král. Vinohradech, 1907. ISBN neuvedeno

HODROVÁ, Daniela. *Hledání románu. Kapitoly z historie a typologie žánru*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1989. ISBN neuvedeno

HODROVÁ, Daniela. Praha jako město deziluze v českém románu přelomu století. IN FREIMANOVÁ, Milena (ed.). *Město v české kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie, 1982, s. 168 – 177. ISBN neuvedeno

HOSTINSKÝ, Otakar. O realismu uměleckém. In: *Studie a kritiky*. Praha: Československý spisovatel, 1974. ISBN neuvedeno.

KAČER, M., OTRUBA M. *Josef Kajetán Tyl*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1959 ISBN neuvedeno

LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. doplněné vydání. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-938-8

MACURA, Vladimír. Obraz Prahy v české obrozenecké kultuře. In: FREIMANOVÁ, Milena (ed.). *Město v české kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie, 1982, s. 154 – 167. ISBN neuvedeno

MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu. České obrození jako kulturní typ*. 2. doplněné vydání. Jinočany: H&H, 1995. ISBN 80-85787-74-1

- MOCNÁ, Dagmar. Salonní novely Karoliny Světlé. In: Lorenzová – Petrasová. *Salony v české kultuře 19. století*. 1. vydání. Praha: KLP, s. 147 – 154. ISBN 80-85917-43-2
- NOVÁK, Arne. Božena Němcová. In: *Literatura česká devatenáctého století*. Praha: Nákladem Jana Leichtera na Král. Vinohradech, 1907. ISBN neuvedeno
- NOVÁK, Arne. *Česká literatura a národní tradice*. 1. vydání. Brno: Blok, 1995. ISBN neuvedeno
- NOVÁK, Arne. *Zvony domova; Myšlenky a spisovatelé*. Praha – Brno: Novina, 1940. ISBN neuvedeno
- OTRUBA, Mojmir. České časopisy ve třicátých letech – Jindy a nyní – Květy – Tylova ideologie národního hnutí a jeho program literární. In. OTRUBA, M., KAČER. M. *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, s. 39 – 52. ISBN neuvedeno
- OTRUBA, Mojmir. Krásná próza v Květech – Tylova vlastenecká povídka. In. OTRUBA, M., KAČER. M. *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, s. 53 – 59. ISBN neuvedeno
- OTRUBA, Mojmir. Ve směru od reality do literatury. In. OTRUBA, Mojmir. *Znaky a hodnoty*. Praha: Československý spisovatel, 1994, s. 148 – 180. ISBN 80-202-0464-4
- POHORSKÝ, Miloš (red.). *Dějiny české literatury. III. díl, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vydání. Praha: Československá akademie věd, 1961. ISBN neuvedeno
- ŘEPKOVÁ, Marie. *Vypravěčské umění Karolíny Světlé: K proměnám tématu a tvaru její ještědské prózy*. 1. vydání Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977. ISBN neuvedeno
- SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959. ISBN neuvedeno
- ŠPIČÁK, Josef. Časové ohlasy Karoliny Světlé. In: SVĚTLÁ, Karolina. *Časové ohlasy*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958. ISBN neuvedeno
- ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. 3. doplněné vydání. Praha: Melantrich, 1980. ISBN neuvedeno

Summary

The Bachelor Thesis is called “The patriotic and educational tendencies Prague prose by Karoline Svetla” and it deals with the analysis of the following interpretation of speeches in specific literary works of Karolina Světlá.

The inheritance of the writer is thematically divided in the beginning of the thesis. Five subchapters were created- Ještěd prose, old-Prague prose, salon novels, vocal feedback, and memoir prose. Thanks to the intertwining of the topics it is possible to see that some works can be sorted into other subchapters- mainly salon novels and vocal feedback. Another important point was the dividing of creative periods on which we can observe not only various thematic focuses of works, but mainly the progress of patriotic-educational tendencies.

The next chapter focuses on the life of Karolina Světlá. Here we notice mainly what could form her national realization and why she herself became a tendentious writer. It is interesting that Svetla had a conventional town upbringing that matches the description of a lady from an upper class, who felt more like a German than a Czech. This is the image Karolina Světlá tried to break away from anyway she could.

The third and fourth chapters are focused on the literary-historical context of the second part of the 19th century. Karolina Světlá joins a literature program of “maj” that is based on the almanac *Máj* from Karel Hynek Macha. An important subchapter is “patriotic and educational tendencies in Czech literature.” Karolina Světlá gets her inspiration in writing patriotic prose from Josef Kajetan Tyl who was the first to fix the sentimental German story for the patriotic tendency needs. He doesn't even forget the development of how Prague is depicted in literature from the beginning of the national revival to the depiction of Prague in the works of Karolina Světlá.

The main part is focused on particular speeches patriotic-educational tendencies in prose. In the analysis of novels *První Češka*, *Poslední paní Hlohovská*, *Na úsvitě*, *Láska k básníkovi*, *Jitřenka* and stories *Z ovzduší barikád*, *Tři chvíle*, *Bludička*, *Pán a sluha*, *Mlha* and *Na košátkách* it is obvious that Karolina Světlá always gives one main character the features of an “ideal” patriot on which the entire plot is based on. The first group of carriers is simple country people. Svetla found the prototype of this patriot under Jested. To this person of high moral values it is emphasized into the opposite person who is un-nationalized, represented in higher town society, who with the desire for power, money and a high position

forgets their origin and calls himself German. It is interesting that sometimes characters of the same social layer are put into contrast.

In the story *Mlha* a girl nationally realized, falls in love with a patriot who later denies his patriotic thinking. On the other hand, in the prose *Jitřenka*, both of the main characters are nationally realized but the girl is distracted from her way to un-nationalization after her stay in Prague. Because the main characters of *Svetla* have high moral values, they realize their fatal mistake which they try to fix. In the novel *Láska k básníkovi* Karolina Světlá again portrays a woman of national morals who is capable of sacrificing her love for a poet just so the literary setting and mainly the people wouldn't lose him.